ANALIZA UČESTALOSTI ROTACIJE REVIZORSKIH DRUŠTAVA U OBAVLJANJU REVIZIJE

Romić, Tina

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:454402

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

EKONOMSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

ANALIZA UČESTALOSTI ROTACIJE REVIZORSKIH DRUŠTAVA U OBAVLJANJU REVIZIJE

Mentor:

Izv.prof. dr. sc. Tina Vuko

Student:

Tina Romić

Split, kolovoz, 2016

SADRŽAJ:

1. **UVOD 3**

1.1. Problem i predmet istraživanja 3

1.2. Ciljevi istraživanja i istraživačke hipoteze 5

1.3. Istraživačke metode 7

1.4.Struktura diplomskog rada 7

2. **OBILJEŽJA REVIZIJSKIH TRŽIŠTA I REVIZIJSKE PROFESIJE 9**

2.1. Potražnja za revizijskim uslugama 9

2.2. Ponuda revizijskih usluga 16

2.3. Regulacija revizijske profesije 18

2.4. Obilježja revizijskih tržišta 23

3. **ROTACIJA REVIZORA-POVEZANI PROBLEMI I REGULATIVA 28**

3.1. Analiza argumenata za i protiv uvođenja obvezne rotacije revizora 28

3.2. Analiza regulacije obvezne rotacije revizora 31

3.3. Rotacija revizora u Europskoj uniji 33

3.4. Rezultati dosadašnjih istraživanja povezanih s obveznom rotacijom 36

4. **ANALIZA ČIMBENIKA KOJI UTJEČU NA ROTACIJU REVIZORA 41**

4.1. Definiranje uzroka i varijabli istraživanja 41

4.2. Rezultati empirijskog istraživanja 42

4.3. Analiza i usporedba rezultata istraživanja s rezultatima prethodnih istraživanja 48

5. **ZAKLJUČAK 50**

LITERATURA 52

SAŽETAK 55

SUMMARY 55

1. UVOD

U uvodu ovog istraživanja definiran je problem i predmet istraživanja te su postavljeni ciljevi istraživanja i istraživačke hipoteze. U ovom dijelu rada određene su metode koje se koriste u istraživanju te je opisana struktura diplomskog rada.

1.1. Problem i predmet istraživanja

Ovo istraživanje bavi se problematikom rotacije revizorskih društava. Najvažnije pitanje koje se pritom nameće je hoće li duži odnos s klijentom tj. provedba revizije više godina uzastopno kod istog klijenta ugroziti neovisnost revizora? Rotacija se može provoditi unutar samog revizijskog društva kada se mijenja samo ovlašteni revizor bez promjene revizijskog društva ili promjenom revizijskog društva.

Problem koji se javlja kod rotacije revizora je što rotacija može biti uvjetovana pogrešnim čimbenicima. Revizorska tržišta na globalnoj razini su posljednjih godina postala izuzetno koncentrirana. S obzirom na specifične karakteristike revizijskih tržišta gdje postoji velika razlika između velikih i malih revizorskih društava može se desiti da mala revizijska društva koja su više prihodovno izložena gubitku pojedinog klijenta čak pribjegavaju i neetičnim radnjama kako bi udovoljili zahtijevima svojih klijenata. Negativno ocjenjivanje financijskih izvještaja klijenta može u nekim slučajevima uzrokovati gubitak klijenta, tj. poduzeća koja nisu zadovoljna dobivenim mišljenjem mogu provesti rotaciju revizora. [1]

Suradnjom između klijenata i revizijskih društava osobito prilikom pružanja nerevizijskih usluga i dugotrajnih revizijskih angažmana dolazi do veće povezanosti i potencijalnog ugrožavanja neovisnost revizora. Naime, dugi radni staž revizora ili revizijskog društva kod istog klijenta može dovesti do smanjenog broja revizijskih postupaka i oslanjanje na programe i rezultate iz prošlih godina. Stoga većina zakonodavstava s ciljem zaštite neovisnosti revizora određuje obveznu rotaciju ovlaštenih revizora (revizijskih partnera), a neka i revizorskih društava (npr. Italija).[2]

Kao primjer problema povezanih s neovisnošću spominju se i brojni korporativni skandali koji uključuju raznovrsne prijevare koje su dovele do propasti brojnih velikih poduzeća. Neki

[1] Jurković, R. (2006): Većina pogrešaka u reviziji rezultat su pogreške u odlučivanju; dostupno na: http://liderpress.hr/arhiva/1400/ (26.4.2016.)
[2] ibidem

od najvećih i najpoznatijih korporativnih skandala u SAD-u bili su: Enron, WorldCom, Tyco International, ali i poznate revizijske kuće poput Arthur Andersona.[3]

U zemljama članicama Europske unije novom Osmom direktivom (2006/43/EC) zakonski je uređena revizijska profesija. Direktivom se želi postići što veća harmonizacija zakona koji se odnose na reviziju među članicama Europske unije. Države članice trebale bi zahtijevati promjene revizijskog partnera koji obavlja reviziju pri čemu se omogućava da revizorsko društvo nastavi s obavljanjem revizije.[4]

Hrvatski sabor je 21. studenoga 2008. godine izglasao Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o reviziji. U članku 26.a koji se odnosi na zamjenu ovlaštenog revizora i zabranu zapošljavanja određeno je da revizijsko društvo i samostalni revizor su dužni najkasnije svake sedme godine od početka obavljanja poslova revizije financijskih izvještaja društava od javnog interesa promijeniti ovlaštenog revizora, potpisnika revizijskog izvješća. Nakon rotacije ovlašteni revizor može sudjelovati u ponovnoj reviziji društva nakon proteka najmanje dvije godine od potpisivanja revizijskog izvješća.[5]

Na temelju prezentiranoga problema, odnosno problematike istraživanja mogu se postaviti sljedeća istraživačka pitanja:

- Koliko je česta rotacija revizorskih društava u obavljanju revizije u Republici Hrvatskoj?
- Postoji li značajna razlika u rotaciji revizijskih društava s obzirom na vrstu revizora („Velika četvorka“ vs ostali revizori)?
- Utječe li vrsta mišljenja na rotaciju revizorskih društava u Republici Hrvatskoj?
- Postoji li povezanost između financijskih pokazatelja uspješnosti i rotacije revizorskih društava?

Predmet istraživanja ovog rada je analiza učestalosti rotacije revizorskih društava u obavljanju revizije financijskih izvještaja poduzeća te utvrđivanje čimbenika koji imaju značajan utjecaj na rotaciju revizora. Istraživanje je provedeno na temelju podataka o poduzećima koja su listala svoje vrijednosne papire na Zagrebačkoj burzi u razdoblju od 2009. godine do 2014. godine. Rad se sastojati od teorijskog i empirijskog dijela.

[3] Dobrašin M. (2007): Korporativni kriminal; dostupno na: http://www.poslovni.hr/after5/korporativni-kriminal-41054 (28.4.2016.)
[4] European Commission (2010): Audit policy: Lessons from the Crisis, Brussel , str. 11, raspoloživo na: http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/green_paper_audit_en.pdf (28.4.2016.)
[5] Narodne novine (2012): Zakon o reviziji. Zagreb: Narodne novine d.d., 146/05, 139/08 i 144/12.

U teorijskom dijelu rada argumentirani su razlozi za i protiv rotacija revizorskih društava u obavljanju revizije i čimbenici koji utječu na rotaciju. Također, u okviru ovog dijela rada obrađeni su i različiti zakoni i pravila kojima se uređuje obvezna rotacija revizora kod društava od javnog interesa te rotacije partnera u Republici Hrvatskoj i Europskoj uniji.

U empirijskom dijelu rada provedena je analiza temeljem prikupljenih podataka sa Zagrebačke burze. Na temelju podataka utvrđeno je koliko su česte rotacije revizora na konkretnom uzorku poduzeća. Analizirani su čimbenici koji su doveli do promjene revizora te utječu li karakteristike financijskog poslovanja na rotaciju. Nakon provedene analize donijet je zaključak o provedenom istraživanju te su predložene određene preporuke u vezi rotacije revizorskih društava.

1.2. Ciljevi istraživanja i istraživačke hipoteze

Na temelju definiranoga problema i predmeta istraživanja ovo istraživanje ima za cilj:

- Analizirati postojeće propise vezane uz rotaciju revizora te argumente za i protiv obvezatne rotacije glavnih revizijskih partnera i revizijskih društava.
- Analizirati koliko često poduzeća mijenjaju revizijska društva.
- Utvrditi postoji li razlika s obzirom na učestalost rotacije između „Velike četvorke“ i ostalih revizijskih društava.
- Utvrditi je li rotacija revizorskih društava povezana s modifikacijom revizijskog mišljenja, odnosno jesu li društva sklonija rotaciji revizora kada je revizor dao mišljenje različito od pozitivnoga.
- Istražiti kako bi se u budućnosti mogle razvijati politike kojima se regulira rotacija revizorskih društava u zemljama koje su članice Europske unije.
- Istražiti postoji li povezanost između financijskih pokazatelja uspješnosti poslovanja (poslovni rezultat društva) i rotacije revizijskog društva

Na temelju postavljenog problema i predmeta istraživanja te utvrđenih ciljeva istraživanja postavljene su sljedeće radne hipoteze čija točnost će se testirati istraživanjem:

H1- Rotacije revizorskih društava u obavljanju revizije u Republici Hrvatskoj su rijetke.

Revizorska društva najčešće su sklona razvijanju dugoročnih odnosa sa svojim klijentima. Dugoročnim angažmanima razvijaju se bliski odnosi između klijenata i revizorskih društava. Revizorsko društvo koje duže vrijeme obavlja reviziju klijenta već poznaje poduzeće i ima razvijene postupke koje primjenjuje.

H2- Promjena, odnosno rotacija revizijskih društava povezana je s vrstom revizijskog mišljenja.

Revizijsko mišljenje jamči da su financijski izvještaji poduzeća u skladu s primijenjenim okvirom financijskog izvještavanja. Zbog toga je revizijsko mišljenje jako bitno za vanjske korisnike kao što su potencijalni investitori i dioničari, ali i za menadžere jer se na temelju izvješća utvrđuje njihova uspješnost. U interesu poduzeća je zato da revizijsko mišljenje bude pozitivo kako poduzeće ne bi imalo negativne posljedice. Stoga se može pretpostaviti da s namjerom da što duže zadrže svoje odnose s klijentima revizijska društva mogu biti sklona izbjegavanju davanja nepovoljne revizijske ocjene tj. mišljenja.

H3- Ne postoji veza između financijskog rezultata poduzeća i rotacije revizijskog društva.

Financijski rezultat je razlika između ostvarenih prihoda i rashoda poslovanja. Ako je iznos prihoda veći od iznosa rashoda poduzeće posluje s dobiti. Neovisno o tome je li poduzeće ostvarilo pozitivan ili negativan financijski rezultat mora se provesti revizija, a financijski rezultat ne bi trebao utjecati na rotaciju revizora.

H4- Postoji razlika između učestalosti rotacije s obzirom na vrstu revizorskog društva („Velika četvorka“ vs ostala revizorska društva).

Velika četvorka predstavlja četri najveća revizijska društva na svijetu, a to su: Deloitte, KPMG, PWC i Ernst &Young. Velika četvorka obavlja širok raspon usluga (revizija, porezi, financijsko savjetovanje, konzalting), a njihovi zaposlenici na glasu su kao jedni od najvećih stručnjaka u tim područjima. Poduzeća koja koriste usluge Velike četvorke u većini slučajeva zadovoljna su kvalitetom i opsegom njihovih usluga pa rijeđe provode rotacije.

1.3. Istraživačke metode

Nakon što su definirane istraživačke hipoteze za analizu su korišteni određeni planski postupci kako bi postigli postavljene ciljeve. Metode koje su korištene u radu su:[6]

- Induktivna metoda- primjena induktivnog načina zaključivanja gdje se na temelju pojedinačnih podataka dolazi do donošenja općeg zaključka;
- Metoda analize- raščlanjivanje složenijih zaključaka i pojmova na njihove jednostavnije dijelove i elemente;
- Metoda klasifikacije- podjela općeg pojma na pojedinačne, posebne pojmove;
- Metoda deskripcije- jednostavno opisivanje činjenica i procesa te utvrđivanje njihovih odnosa i veza, ali bez znanstvenih objašnjenja;
- Statistička metoda- obrada podataka pomoću statističkih i računalnih programa.

1.4. Struktura diplomskog rada

Diplomski rad se sastoji od pet dijelova uključujući uvod i zaključak.

U uvodnom dijelu rada definiran je problem rada te je određen predmet rada. Također, postavljene su hipoteze i ciljevi koji se istraživanjem žele postići. Definirane su istraživačke metode koje su primjenjivane prilikom istraživanja te prezentirana struktura rada po poglavljima.

U drugom dijelu rada utvrđena su obilježja revizijske profesije i tržišta. Analizirane su ponuda i potražnja za revizijskim uslugama u uvjetima globalizacije te načini na koje se regulira revizijska profesija.

U trećem dijelu rada analizirana su dosadašnja istraživanja koja su povezana s rotacijom revizorskih društava te su utvrđeni čimbenici koji utječu na samu rotaciju. Istraženi su i prikazani načini reguliranja rotacije revizorskih država različitim zakonima i pravilnicima od strane države i nadležnih institucija. Uspoređeni su načini regulacije rotacije partnera u zemljama članicama Europske unije i u SAD-u. Također se pratilo kako je tekao razvoj zakona i pravilnika kojima se regulira zamjena revizora.

[6] Zelenika, R. (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, str. 319-347.

U četvrtom dijelu rada provedena je empirijska analiza na podacima prikupljenim sa Zagrebačke burze. Na temelju prikupljenih podataka određena je učestalost rotacije revizora u Republici Hrvatskoj te čimbenici koji utječu na tu rotaciju. Istraženo je je li mišljenje koje je revizor dao u svome izvješću povezano s kasnijom rotacijom revizora, te je analizirano postoji li razlika u rotaciji revizora kada reviziju obavljaju revizijska društva koja su dio „Velike četvorke“ i ostala manja revizijska društva.

U posljednjem dijelu diplomskog rada donesen je zaključak koji proizlazi iz provedenog istraživanja.

2. OBILJEŽJA REVIZIJSKIH TRŽIŠTA I REVIZIJSKE PROFESIJE

2.1. Potražnja za revizijskim uslugama

U računovodstvu i reviziji informacije imaju veliku važnost u procesu donošenja odluka. Kako bi se održala visoka likvidnost tržišta kapitala informacije moraju biti dostupne korisnicima. Posljednjih godina revizijska profesija suočava se s pitanjem revizijskih očekivanja. Revizijska očekivanja postoje kada revizori i javnost imaju različite predodžbe o obvezama i odgovornostima revizora. Korisnici revizijskih usluga mogu imati i nerealna očekivanja kada njihova očekivanja o obvezama revizora premašuju realne mogućnosti. Trenutna regulativa određuje kazne za revizore koji ne pružaju zadovoljavajuću razinu kvalitete revizije.[7]

Javnost ne razumije činjenicu da poduzeće može propasti i nakon što je revizor dao pozitivno mišljenje. Poznati su i brojni slučajevi u kojima su zainteresirane skupine tužile revizore jer su smatrali da su revizori dali pogrešno mišljenje. Potražnja za revizijom i dalje postoji iz sljedećih razloga:[8]

- Moderno računovodstvo i revizija nastali su kao posljedica industrijske revolucije i razvoja trgovačkih društava. Trgovačka društva se najčešće financiraju emisijom i prodajom dionica i obveznica javnosti ili posuđivanjem sredstava od financijskih institucija.
- Između menadžera i vlasnika dolazi do sukoba ineresa zbog informacijskog nesklada. Menažeri imaju bolje informacije o financijskom položaju i rezultatu poslovanja od vlasnika jer su prisutni u poduzeću. Svaka strana želi maksimizirati svoje interese pa menadžeri mogu koristiti sredstva stečena kroz poslovanje društva za stjecanje dodatnih osobnih koristi.
- Kako bi se izbjeglo manipulativno ili prijevarno djelovanje menadžera on mora podnositi izvještaje vlasniku o upravljanju imovinom. Budući da je menadžer odgovoran i za izvješćivanje provodi se i revizija kako bi se spriječilo manipuliranje

[7] Bahram, S. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb, str. 32.-33.
[8] Vujević, I. (2004): Revizija, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 25.-27.

izvještajima. Zadatak revizora je da utvrdi istinitost i objektivnost izvještaja koje je sastavio menadžer.

- Zajmodavci u ugovore o zajmu uvode restriktivne odredbe za poduzeća koja koriste zajam kako bi zaštitili svoje interese. Zajmodavci često traže mišljenje revizora o tome pridržavali se poduzeće ugovorenih odredbi.
- Poslodavci također koriste različite oblike revizije kako bi provodili kontrolu nad svojim zaposlenicima. Zaposlenici često imaju obvezu da izvješćuju poslodavce o odstupanjima između planiranih i ostvarenih rezultata kako bi se omogućilo praćenje njihovih aktivnosti.

Poslovno okruženje poduzeća sastoji se od jedinica i grupa koje se nalaze pod utjecajem zahtjeva regulatornih agencija nadležnih za financijsko izvještavanje. Grupe koje predstavljaju potražnju za informacijama iz financijskih izvještaja su:[9]

- Sadašnji i potencijalni dioničari- dioničari su glavni korisnici financijskih izvještaja dioničkih društava. Dioničari mogu donositi poslovne odluke koje su fokusirane na investiranje i odluke fokusirane na upravljanje. Kod odluka fokusiranih na investiranje investitori odabiru portfelj vrijednosnih papira koji je u skladu s njihovim zahtjevim (rizik, povrat, likvidnost). Za investitore, koji svoje odluke donose temeljem informacija iz izvještaja, iznimno je važna kvaliteta informacija koje se koriste. Kod odluka koje su fokusirane na upravljanje dolazi do sukoba interesa između investitora i menadžera. Dioničari kroz informacije iz financijskih izvještaja žele nadzirati menadžere i utjecati na njihovo ponašanje.
- Menadžment- sastavljanjem i objavljivanjem financijskih izvještaja menadžment komunicira sa zainteresiranim stranama. Menadžment ima kontrolu nad dijelom resursa investitora i zato mora djelovati u skladu s njihovim interesima. Menadžment je odgovoran za objavljivanje korporativnih informacija koje se mogu koristiti i u mjerenju njihove uspješnosti , a te informacije menadžment može koristiti i za donošenje brojnih financijskih i investicijskih odluka.
- Institucije koje daju zajmove-prilikom donošenja odluke o davanju zajma institucija mora raspolagati informacijama o financijskim resursima poduzeća, procjenama buduće financijske uspješnosti i rizika. Financijski izvještaji služe zajmodavcu kako bi odredio iznos kredita i mogućnost podmirenja obveza nastalih na temelju danog

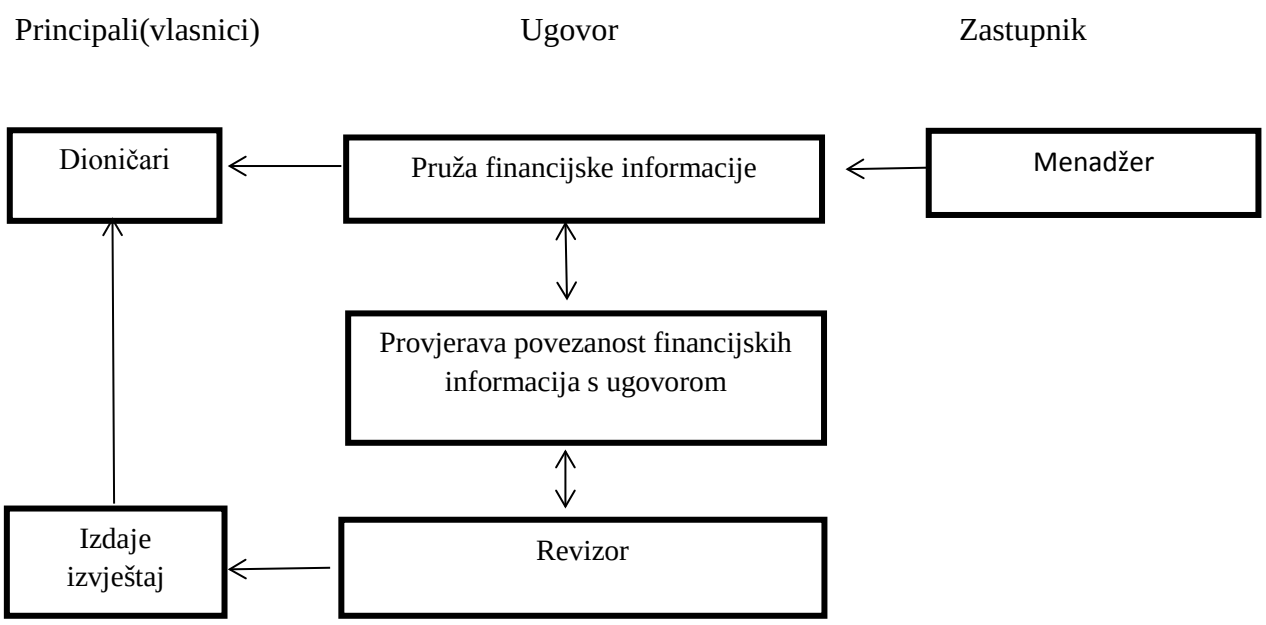
[9]Bahram, S. (2009): op. cit. str. 33.-37.

zajma. Procjenjuju se budući novčani tokovi poduzeća kako bi se odredio kreditni rizik. Zajmodavci moraju izbjegavati klijente kod kojih postoji velika vjerovatnost da neće moći podmiriti obveze. Prilikom davanja zajma revizor ima zadatak ocijeniti točnost menadžerskih procjena. Revizor svoja otkrića i mišljenje prezentira bankaru putem revizijskog izvješća.

- Zaposlenici- iznosi prikazani u financijskim izvještajima mogu osim za donošenje poslovnih odluka poslužiti i za rješavanje sukoba između poduzeća i njihovih zaposlenika. Mnoga poduzeća nude zaposlenicima ugovore o naknadi kako bi se koordinirali interesi između poduzeća i njihovih zaposlenika. Zaposlenicima su najvažniji financijski podaci koji se koriste za određivanje naknada i mirovinskog osiguranja. U nekim poduzećima plaća zaposlenika ovisi o financijskom rezultatu poduzeća, a informacije o solventnosti i profitabilnosti poduzeća zaposlenici dobivaju iz financijskih izvještaja.
- Vlada i regulatorne agencije- Financijsko izvještavanje poduzeća može ovisiti i o vladi i tržišnim regulatornim agencijama jer oni imaju veliku važnost u regulaciji tijeka financijskih informacija do korisnika. Vlada financijske informacije može koristiti za obračune poreza, vladina ugovaranja, određivanje rata u javnim poduzećima i u intervencijama kod zajmovnih garancija poduzećima koja su u financijskim poteškoćama. Regulatorna tijela imaju zadatak zaštititi investitore i održati sigurnost tržišta na kojem se kupuju i prodaju vrijednosni papiri prevencijom nepovoljnih situacija za investitore koje može uzrokovati nedostatak informacija.
- Ostale zainteresirane stranke- organizacije za zaštitu okoliša, akademske zajednice i kupci također predstavljaju potražnju za financijskim i korporativnim informcijama. Zainteresirane stranke koriste financijske izvještaje kako bi donijele zaključak o održivosti poduzeća.

Zadatak menadžmenta je da sastavlja i objavljuje financijske izvještaje, a revizorova dužnost je dati neovisno mišljenje o tome jesu li financijski izvještaji u skladu s primjenjenim okvirom financijskog izvještavanja. Cilj revizije je poboljšati efikasnost menadžmenta. [10]

[10] Vujević, I. (2004): op. cit. str. 28.

Graf 1. Pregled odnosa između interesnih strana zbog kojih se zahtijeva revizija

Izvor: izrada studentice (prema: Vujević, I. (2004): op. cit. str.27.)

Na tržištu kapitala često može nastati problem asimetrije informacija. Problem nastaje kada principal i agent potpišu ugovor, ali principal nema potpuni nadzor nad akcijama agenta. Menadžeri imaju više informacija o vrijednosti dioničkog društva od dioničara, što mogu zlouporabiti te kao posljedica asimetrije informacija nastaju gubitci. Menadžeri mogu zainteresiranim stranama pružiti one informacije za koje smatraju da će zadovoljiti potražnju za financijskim informacijama, ali ako menadžer pokušava skriti informacije zbog vlastitog interesa investitor mora pronaći način kako riješiti taj problem. Problem asimetrije informacija je posebno izražen na tržištu vrijednosnih papira. Cijena vrijednosnih papira na tržištu određuje se na temelju dostupnih informacija. Ako investitor ne može procijeniti razliku između dobrih i loših on će nastojati uprosječiti vrijednost. Problem „mačka u vreći“[11] može dovesti do precijenjivanja nekih loših vrijednosnih papira ili podcijenjivanja dobrih vrijednosnih papira. Problem se može dijelom riješiti korištenjem usluga neovisnog revizora kako bi se umanjila motivacija menadžera da manipulira financijskim izvještajima. Kada jedna od stranaka koja je uključena u ugovorni odnos ima značajne informacije koje druga stranka nema ili ako jedna od stranaka ima više informacija može doći do upozoravanja na

[11] Problem koji proizlazi iz konfliktnih interesa investitora i menadžmenta te različitih informacija koje su im dostupne.

postojanje problema. Strana koja ima više raspoloživih informacija može pokušati kroz neke odluke signalizirati drugoj strani te informacije. U slučaju kada su dionice poduzeća podcijenjene menadžment to može signalizirati dioničarima na način da ne objavljuje dodatne informacije kako bi cijena dionica pala zbog pada interesa dioničara. Kada su dionice poduzeća precijenjene menažer to može signalizirati dioničarima na način da će objavljivati dodatne izvore informacija.[12]

Financijske informacije su informacije koje su prezentirane u financijskim izvještajima poduzeća. Financijske informacije bitne su za dioničare, ali i za druge interne i eksterne korisnike. Kako bi korisnicima pružili sve potrebne informacije menadžeri dioničkih društava koriste:

- Obvezno (regulirano) objavljivanje i
- Dobrovoljno objavljivanje.

Obvezno objavljivanje regulirano je od strane regulatornih i drugih institucija. Obvezni izvještaji obuhvaćaju financijske izvještaje, bilješke, diskusije i analize menadžera i drugu regulatornu dokumentaciju. Kada poduzeća smatraju da obvezni izvještaji ne pružaju dovoljno financijskih informacija korisnicima oni se mogu odlučiti za dobrovoljno objavljivanje informacija putem različitih oblika korporativne komunikacije.

Tri su osnovna cilja financijskog izvještavanja: [13]

- Pružanje informacija zainteresiranim korisnicima o financijskoj poziciji poduzeća koja uključuje podatke o imovini, izvorima imovine, likvidnosti i solventnosti;
- Pružanje informacija o uspješnosti poslovanja poduzeća koja predstavlja sposobnost poduzeća da ostvari pozitivan financijski rezultat koristeći raspoložive resurse;
- Pružanje informacija o novčanim tokovima poduzeća.

Revizijom financijskih izvještaja doprinosi se vjerodostojnosti tih izvještaja i informacija koje se nalaze u njima.

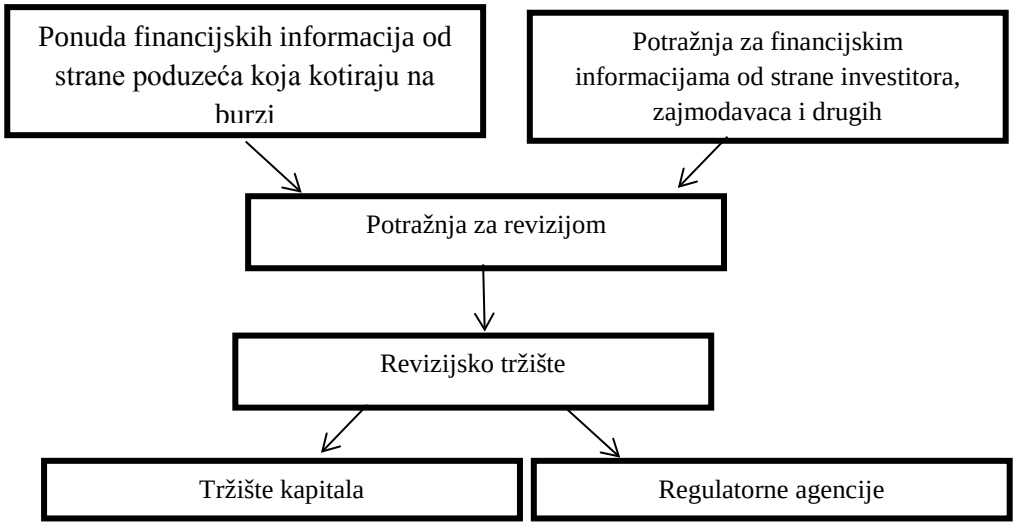
Kod financijskog izvještavanja najbitniju ulogu imaju regulatorne i tržišne snage jer iako menadžment donosi odluke o sadržaju i vremenu objavljivanja izvještaja oni moraju biti u skladu s zahtjevima regulatornih i tržišnih snaga. Osim financijskih informacija koje imaju

[12] Bahram, S. (2009): op.cit. str. 38.
[13] Bartulović, M. "Regulatorni okvir financijskog izvještavanja." Split: Sveučilišni odjel za stručne studije, str.6, dostupno na : https://moodle.oss.unist.hr/mod/resource/view.php?id=20378 (06.06.2016.)

veliku važnost za korisnike menadžeri moraju posebnu pažnju usmjeriti i na nefinancijske informacije. Regulatorne institucije donijele su relativno velik broj propisa i zakona na području računovodstva, revizije, upravljanja itd. Regulatorne institucije u financijskom izvještavanju zastupaju dva interesa:[14]

- Javni interes- ovim stajalištem se tvrdi da su akcije regulatornih institucija usmjerene na ostvarenje interesa društva te je cilj regulatora podupiranje i unapređivanje javnog interesa.
- Institucionalni i vladini interesi- ovim stajalištem se tvrdi da najveću korist od regulacije imaju vlada i članovi institucija, a ne društvo u cjelini.

Ponuda i potražnja značajno utječu na sadržaj financijskih izvještaja. Provjera informacija koje se nalaze u izvještajima dioničkih društava glavni su proizvod eksternih revizora i revizijskih društava. Uloga eksternog revizora u financijskom izvještavanju je jako bitna jer on daje uvjerenje o informacijama koje su prezentirane u financijskim izvještajima korisnicima tih informacija. Eksterni revizor predstavlja oblik nadzora kojim se potvrđuje da menadžer nije skrio neke važne informacije od korisnika te se na taj način umanjuje mogućnost da menadžer bude u boljoj informacijskoj prednosti u odnosu na ostale korisnike. Revizori moraju svoj posao obavljati odgovorno jer imaju ulogu dobavljača informacija zainteresiranim korisnicima i moraju biti neovisni prilikom obavljanja revizije u odnosu na menadžment poduzeća.[15]

Graf 2. Uloga revizora u ponudi i potražnji za financijskim informacijama

Izvor: izrada studentice (prema: Bahram, S. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb, str.45.)

[14] Bahram, S. (2009): op. cit. str. 42.-45.
[15] Bahram, S. (2009): op. cit. str. 44.-45.

Postoji nekoliko teorija kojima se može objasniti postojanje potražnje za revizijom: [16]

- Teorija policajca- revizija je bitna jer je usredotočena na točnost informacija i otkrivanje prijevara.
- Teorija davanja kredibiliteta- prema ovoj teoriji osnovni cilj revizije je davanje kredibiliteta financijskim izvještajima i potvrđivanje izjava koje je dala uprava.
- Teorija umjerenih garancija- ova teorija temelji se na pretpostavci kako je osnovni cilj revizije utvrditi da se dobit pravedno raspodijeljuje kako bi investitori nastavili sa svojim ulaganjima u poduzeće.
- Kvazisudska teorija- revizora se promatra kao sudca u procesu distribucije informacija iz financijskih izvještaja.
- Teorija povećanog povjerenja- ova se teorija pojavila dvadesetih godina prošlog stoljeća. Za razliku od prethodnih teorija bavi se ponudom i potražnjom revizijskih usluga. Potražnja za uslugama revizije je posljedica sudjeljovanja vanjskih zainteresiranih korisnika. Budući da su korisnici informacija investirali svoj kapital u poduzeće oni imaju povjerenje u upravu, a od revizora se očekuje da ispuni očekivanja interesnih skupina i zaštiti njihove interese.
- Teorija menadžmenta- revizor obavlja reviziju kako bi zadovoljio interese i vlasnika i uprave i trećih osoba. Cilj uprave je da osigura dodatna ulaganja od investitora i banaka po povoljnim uvjetima, a kako uprava zna bolje od banaka koliko je poduzeće u mogućnosti da vrati posuđene kredite pa u izvještajima može prezentirati infomacije koje će im osigurati dodatna ulaganja. Korištenjem usluga revizora osigurava se pouzdanost financijskih izvještaja.

Potražnja za revizijom rezultat je potrebe korisnika informacija da se procijeni kvaliteta informacija prije njihova korištenja. Potreba za revizorom rezultat je četri uvjeta, a to su:[17]

- Sukob interesa- Sukob interesa između menadžmenta i korisnika informacija može rezultirati pristranim informacijama. Kvaliteta informacija zbog postojanja sukoba interesa postaje upitna pa je potrebno mišljenje neovisnog revizora. Dva su izvora sukoba interesa, a to su pružatelj informacija menadžer i korisnici informacija. Menadžeri mogu namjerno kreirati pristrane informacije kako bi ostvarili svoje interese. Menadžer može biti motiviran na kreiranje pristranih informacija u slučaju

[16] Aleksić, M.(2012.): Revizija i kontrola, Paneuropski Apeiron univerzitet, Banja Luka, str.21.-22., dostupno na: http://www.apeiron-uni.eu/lycboardclient/Default.aspx?DepartmentID=9&NewsID=14657 (10.06.2016.)
[17] Bahram, S. (2009): op. cit. str. 46.-49.

kada se planovi za naknade menadžeru određuju na temelju informacija o zaradi poduzeća. Mogu postojati i nenamjerne pristrane informacije kada menadžer nesvjesno zadovoljava potrebe jedne interesne skupine na štetu druge.

- Posljedice- korisnici imaju više povjerenja u prezentirane informacije kada njihovu vjerodostojnost potvrdi nezavisni revizor. Ako su informacije pristrane , pogrešne ili nepotpune one mogu korisnike navesti na donošenje krivih odluka. Revizor pružanjem svoga mišljenja omogućuje smanjenje asimetrije informacija.
- Složenost- potražnja za revizijskim uslugama nastaje i zbog interesa korisnika da dobivaju financijske izvještaje visoke kvalitete. Korisnici više potražuju usluge revizije kada je proces pretvaranja informacija složeniji. Složenost informacija zahtijeva visoku stručnost od svih koji su uključeni u proces pretvaranja. Revizorsko izvješće može motivirati menadžere na istinito i točno financijsko izvještavanje. Složenost procesa izvještavanja može uzrokovati i nastanak nenamjernih pogrešaka, a korisnici u većini slučajeva nisu dovoljno informirani kako bi znali prepoznati pogreške pa je potrebna pomoć revizora koji će dati neovisno mišljenje.
- Udaljenost- u modernim korporacijama dolazi do odvajanja vlasništva od menadžmenta što za posljedicu ima sve manje sudjelovanje korisnika financijskih informacija u procesu izvještavanja. Udaljenost od financijskih informacija poduzeća može spriječiti korisnike da provode revizijsku analizu. Zbog udaljenosti korisnici ne mogu procijeniti kvalitetu dobivenih informacija. Korisnici mogu vjerovati menadžerima i pouzdati se u informacije koje su oni objavili ili mogu tražiti pomoć revizora.

2.2. Ponuda revizijskih usluga

Ovlašteni revizori reviziju mogu obavljati kao samostalnu djelatnost ili udruženi u revizorsko društvo ili zajedničke revizijske urede. U revizijskim društvima zaposleni su ljudi različitih znanja i sposobnosti. U zemljama u kojima postoji duga tradicija revizije postoje velika društva koje imaju svoje podružnice diljem svijeta. Revizijska društva mogu pružati različite usluge, ali samo one koje su u skladu s odrednicama profesionalne etike revizora. Institut za reviziju ima zadaću nadzirati rad revizijskih društava kako ne bi došlo do sukoba interesa, odnosno institut određuje koje podružnice ili organizacijski dijelovi mogu obavljati koje usluge revizije. Osnovne usluge koje pružaju revizijska društva su usluge revizije financijskih

izvještaja, ali uz to mogu pružati i širok asortiman drugih financijskih i računovodstvenih usluga.[18]

Na početku razvoja revizijske profesije revizijska društva su pružala samo tradicionalne usluge revizije. Razvojem različitih tehnologija koje se primjenjuju i u području računovodstva i revizije te procesom globalizacije stvorila se potražnja i za dodatnim uslugama revizora. Kako bi zadovoljili tu potražnju revizori osim usluga revizije financijskih izvještaja pružaju i dodatne usluge.[19] Revizori koji imaju dovoljno znanja i sposobnosti mogu obavljati usluge: eksterne revizije poslovanja, interne revizije, porezna savjetovanja, računovodstvena savjetovanja, vođenje računovodstva, savjetovanje poslovodstva koje uključuje savjetovanje u području računovodstva troškova, kalkulacija, nadzora nad imovinom, ulaganja i sl., specijalna savjetovanja. Područja u kojima mogu djelovati revizijska društva dokazuju da postoji velik broj mogućnosti koje ova profesija nudi svojim zaposlenicima.[20]

Prilikom obavljanja poslova povezanih s provođenjem i utvrđivanjem efikasnosti internih kontrola, usklađenosti s politikama, zakonskim propisima i pravilima ponašanja revizori pružaju usluge:[21]

- revizije za specijalne svrhe,
- pregleda,
- uvjeravanja,
- ugovorenih postupaka,
- kompilacija i
- ostalih nerevizijskih usluga.

Prilikom obavljanja usluga revizije za specijalne svrhe revizor provjerava određene račune ili pozicije u financijskim izvještajima te usklađenost s ugovorom i postupanje prema odredbama ugovora. Usluge pregleda revizor obavlja za one klijente koji žele izbjeći troškove revizije, a obavlja se za kontrolu periodičnih financijskih izvještaja i drugih sličnih izvještaja. Kako bi se provjerili vjerojatnost nastupanja insolventnosti partnera revizori pružaju usluge uvjeravanja. Revizor može upotrijebiti ugovorne postupke kako bi provjerio poštuju li se obveze iz ugovora. Revizor može pružati i usluge kompilacije ako koristeći svoje

[18] Kovačević, R. (1993): Revizija u tržišnom gospodarstvu, Informator, Zagreb, str. 44.
[19] Aleksić, M.(2012.): op.cit.str.15.-16.
[20] Kovačević, R. (1993): op. cit. str. 45.
[21] Aleksić, M.(2012.): op. cit. str. 16

računovodstveno znanje sastavlja financijske izvještaje. Ponuda revizijskih usluga je velika, a osim revizijskih usluga revizori mogu pružati i brojne druge usluge.[22]

Najveća i najpoznatija revizijska društva na svijetu su: Deloitte & Touche, Ernst & Young, KPMG i Price Waterhouse Coopers. Navedena društva poznata su u svijetu pod nazivom „The Big 4" ili „Velika četvorka". Velika četvorka je na tržištu revizije stvorila oligopol u reviziji velikih kompanija na tržištima kapitala. [23]

2.3. Regulacija revizijske profesije

Kako bi revizijska profesija uspješno funkcionirala potrebno je da budu ispunjeni i određeni zakonski preduvjeti. Zemlje koje imaju razvijenu revizijsku profesiju morale su donijeti zakone i propise kojima bi se omogućilo njeno funkcioniranje u praksi. Nadležne institucije donose zakone kojima se određuju ključna pitanja vezana za obavljanje revizije te se utvrđuju obveznici revizije. Revizijska društva najčešće obavljaju reviziju godišnjih financijskih izvještaja najmanje jednom godišnje kod velikih poduzeća i dioničkih društava. Zakonom o reviziji najčešće se određuje: predmet revizije, način obavljanja revizije, ovlaštenja neovisnog revizora, nadziranje rada revizijskih društava i slična pitanja koja su povezana s revizijskom profesijom. Za obavljanje revizije važno je poznavati i Zakon o računovodstvu i Zakon o trgovačkim društvima. Zakonom o računovodstvu propisan je način određivanja veličine poduzetnika, sadržaj godišnjih financijskih izvještaja, konsolidiranih financijskih izvještaja i godišnjeg izvješća te javna objava godišnjih financijskih izvještaja i revizijskog izvješća. Zakonom o trgovačkim društvima određuje se način podnošenja izvješća upravi i nadzornom odboru.[24]

Odnos između revizora i obveznika revizije uređuje se ugovornim odnosom. Dogovor o obavljanju revizije sastavlja se kao pismo o preuzimanju obveze revizije i nalazi se u pisanom obliku, a nakon potpisivanja ima snagu ugovora i određuje prava i odgovornosti revizora i klijenta. Ugovorom se određuje da je obveza revizora da izvijesti skupštinu i nadzorni odbor o vjerodostojnosti revidiranih informacija i da donese svoje mišljenje o financijskim izvještajima koji su predmetom revizije. Revizor mora imati na umu da ukoliko korisnik ne

[22] ibidem
[23] Bašić, T.(2014.): Svijetom drmaju Velika trojka i Velika četvorka; dostupno na: http://lider.media/aktualno/tvrtke-i-trzista/poslovna-scena/n-svijetom-drmaju-velika-trojka-i-velika-cetvorka/?display=mobile (20.05.2016.)
[24] Popović, Ž., Vitezić, N. (2009): Revizija i analiza – Instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka, Sveučilište u Rijeci, Zagreb, str.49.

primjenjuje zakone i propise to može značajno utjecati na kvalitetu prezentiranih financijskih izvještaja. [25]

U Republici Hrvatskoj revizijska profesija je najvećim dijelom uređena Zakonom o reviziji koji je donio Hrvatski sabor. Zakonom se uređuje revizija financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja, osobe koje obavljaju reviziju, rad Hrvatske revizorske komore i nadzor njenog poslovanja, Odbor za javni nadzor revizije, provođenje javnog nadzora i druga slična pitanja. Revizija se mora obavljati neovisno i objektivno u skladu s Zakonom o reviziji, poštujući Međunarodne revizijske standarde koje prevodi Komora, prema pravilima struke te ostalim pravilima i propisima, a revizori u svom radu moraju poštivati Kodeks profesionalne etike revizora.[26]

Hrvatska revizorska komora je organizacija revizorskih društava, samostalnih revizora i ovlaštenih revizora koji obavljaju usluge revizije na području Republike Hrvatske. Osnivači Komore su revizorska društva koja moraju imati dozvolu za rad Ministarstva financija Republike Hrvatske. Prilikom odlučivanja o tijelima komore svako revizijsko društvo i samostalni revizori imaju pravo na jedan glas. Hrvatska revizorska komora daje tumačenja Međunarodnih revizorskih standarda, donosi kodeks profesionalne etike za revizore, izdaje certifikate za ovlaštene revizore, vodi registar ovlaštenih revizora, daje i oduzima dozvole za rad ovlaštenim revizorima i obavlja još velik broj zadaća. Komora se najvećim dijelom financira iz članarina njenih članova, ali i drugim prihodima. Tijela Komore su: skupština, upravno vijeće, presjednik, odbor za nadzor financijskog poslovanja i stegovno vijeće. Komorom upravlja upravno vijeće koje ima jedanaest članova. Nadzor nad polslovanjem komore provodi Ministarstvo financija. [27]

Prema Zakonu o reviziji (čl. 3.) usluge revizije mogu obavljati trgovačka društva osnovana prema Zakonu o trgovačkim društvima i revizori iz ostalih država koje su članice Europske unije te samostalni ovlašteni revizor koji je osnovan prema odredbama ovoga zakona. Određene poslove revizije pod nadzorom ovlaštenog revizora mogu obavljati i osobe koje nisu ovlašteni revizori, ali su zaposlenici rvizorskih društava. Prema Zakonu o reviziji (čl.7.) ovlašteni revizor može biti samo neovisna osoba koja je od Komore dobila certifikat za ovlaštenog revizora. Za stjecanje certifikata potrebno je imati visoko stručno obrazovanje,

[25] Popović, Ž., Vitezić, N. (2009):op.cit. str. 50.
[26] Narodne novine (2012): op.cit.
[27] Hrvatska revizorska komora; dostupno na: http://www.revizorska-komora.hr/index.php/o-nama.html (12.06.2016.)

položen ispit za ovlaštenog revizora, potvrdu o nekažnjavanju i najmanje tri godine radnog iskustva na poslovima revizije, od kojih najmanje dvije moraju biti uz mentorstvo ovlaštenog revizora. Unutar članka "Dodatne djelatnosti uz revizorske usluge" (čl. 11.) određeno je da revizorska društva i samostalni revizori mogu osim usluga revizije obavljati i druge usluge računovodstva i financije kao što su: usluge poreznog savjetovanja, usluge procjene vrijednosti poduzeća, imovine i obveza, izrade i ocjene investicijskih projekata i sl. Zakonom je određeno (čl. 12.) da se između revizora i korisnika usluge revizije sklapa se ugovor o reviziji u pisanom obliku. Revizorska društva prema ne smiju ugovorene poslove ustupati drugim osobama, a ugovor se može otkazati ako za to postoje opravdani razlozi. Prema čl. 17. revizor svoje neovisno mišljenje o revidiranim financijskim izvještajima prikazuje u revizorskom izvješću koje se sastavlja prema Međunarodnim revizijskim standardima i važećim zakonskim propisima. Za obavljenu reviziju korisnik mora platiti određenu naknadu koja se određuje u ugovoru. Ovlašteni revizor ne smije obavljati reviziju u nekom društvu ako je (čl. 21.):

- vlasnik udjela ili dionica u tom društvu,
- sudjelovao u izradi financijskih izvještaja društva ili u vođenju poslovnih knjiga za onu godinu za koju obavlja usluge revizije,
- zaposlenik, član uprave, nadzornog odbora ili opunomoćenik toga društva,
- njegov bračni drug ili srodnik po krvi do drugog stupnja član uprave, nadzornog odbora ili prokurist u tom društvu,
- ako postoje neke druge okolnosti koje mogu u pitanje dovesti revizorsku nepristranosti objektivnost.

Prema Zakonu (čl. 26.) samostalnim revizorima i revizorima sa samo jednim zaposlenim nije dopušteno obavljanje revizije financijskih izvještaja u onim dioničkim društvima i društvima s ograničenom odgovornošću čiji prihod iznosi više od 40.000.000 kuna, u onim trgovačkim društvima koji imaju vrijednosne papire koji kotiraju na burzi u prvoj kotaciji te banaka, investicijskih fondova, osiguravajućih društava te drugih pravnih osoba čija je djelatnost obavljanje financijskih usluga. Prema čl. 27. trgovačka društva od javnog interesa imaju obvezu osnovati revizijski odbor koji se mora sastojati od članova nadzornog odbora i onih članova koji su imenovani od strane nadzornog odbora. Revizorsko društvo mora izvještavati revizijski odbor o svim važnim pitanjima povezanim s revizijom. Prema čl. 43. Hrvatska revizorska komora naležna je za nadziranje kvalitete rada revizorskih društava kako bi se

utvrdilo provodi li se revizija u skladu sa Zakonom, Međunarodnim revizijskim standardima i drugim propisima i pravilima. Zakonom se propisuje (čl. 44.) da provjeru kvalitete rada Komora provodi jednom u šest godina kod revizorskih društava ili najmanje jednom u tri godine kod samostalnih revizora ili onih revizorskih društava koji obavljaju usluge revizije kod društava od javnog interesa. Sukladno čl. 55. revizorsko društvo ili samostalni revizor zahtjev za izdavanje dozvole za obavljanje usluga revizije predaje Komori i uz to prilaže statut društva, mišljenje nadležne revizorske institucije i dokaz da osobe koje osnivaju društvo ispunjavaju sve zakonom određene uvjete. [28]

Revizijska profesija u Europskoj uniji regulirana je Direktivom o zakonskim revizijama godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja, tzv. Osma direktiva koju je donio Europski parlament i Vijeće Europske unije. Cilj Direktive je postizanje harmonizacije revizijske profesije između zemalja članica Europske unije.

Prva verzija Osme direktive počela se primjenjivati od 10.04.1984. godine, a imala je za cilj određivanje pravila za obavljanje revizijske profesije i utvrđivanje osoba koje su odgovorne za obavljanje revizije. Zemlje članice morale su ispuniti minimalne uvjete vezane uz obrazovanje, integritet i neovisnost osoba koje pružaju usluge revizije. Direktivom su određene i sankcije za one osobe koje ne obavljaju reviziju u skladu s usvojenim odredbama. Osma direktiva je 2006. godine modificirana kako bi se kako bi se ostvarila harmonizacija koja nije postignuta prvom verzijom Direktive,a počela se primjenjivati 2008. godine.[29]

Direktivom se želi povećati kvaliteta i učinkovitost u obavljanju usluga revizije i zaštititi investitore na način da im se omogući dostupnost informacija visoke kvalitete. Cilj Europske komisije je očuvanje interesa javnosti. [30]

Europska komisija treba zastupati interese zemalja članica Europske unije. Komisija ima zadatak Europskom parlamentu i Vijeću Europske unije predložiti novo zakonodavstvo i kontrolirati provode li se propisi u svim članicama Europske unije. Kada Europska unija donese neki novi propis ili zakon Komisija mora osigurati da se on primjenjuje na ispravan način.[31]

[28] Narodne novine (2012): op.cit.
[29] Radomirović, J., Prokopović, K. (2012.): Direktive Europske unije, Međunarodna naučna konferencija, Srbija, str. 576, dostupno na: http://www.meste.org/konf/Arhiva/Man_2012/pdf/RADOVI/Radomirovic.pdf (15.06.2016.)
[30] Tušek, B., Žager, L. (2008): Revizija, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, str.125.
[31] Europska komisija; dostupno na: http://ec.europa.eu/atwork/index_hr.htm (15.06.2016.)

Direktiva utvrđuje uvjete za odobravanje i registraciju osoba koje obavljaju reviziju, neovisnost i objektivnost tih osoba. Pravila i uvjete potrebno je još uskladiti unutar Europske unije. Direktivom se želi ostvariti mogućnost da revizori iz zemalja članica Europske unije mogu svoje usluge pružati i u ostalim zemljama članicama. Posebno važno je poboljšati neovisnost i objektivnost revizora i zato revizori trebaju voditi evidenciju o svim čimbenicima koji predstavljaju prijetnju njihovoj neovisnosti i razviti zaštitne mehanizme koji će ublažiti prijetnje. Kako bi se omogućilo da revizija koja se obavlja unutar zemalja članica bude visoke kvalitete sve revizije bi se trebale provoditi prema Međunarodnim revizijskim standardima. Države članice trebale bi imenovati nadležna tijela kako bi se osigurao javni nadzor nad revizorskim društvima. Države članice moraju revizorima osigurati stalno obrazovanje kako bi se omogućio razvoj njihove stručnosti i sposobnosti. Revizorska društva imaju zadatak da uspostave politike i pravila koje smatraju primjerenim kako bi se spriječilo da se ostale zainteresirane strane miješaju u reviziju i na taj način ugrožavaju neovisnost i objektivnost revizora. Ovlašteni revizori tijekom obavljanja revizije moraju odrediti glavnog partnera koji mora aktivno sudjelovati u obavljanju revizije. Države članice od ovlaštenih revizora traže da reviziju obavljaju prema Međunarodnim revizijskim standardima koje je donijela Komisija. Ako Komisija nije donijela revizijski standard kojim se uređuje određeno pitanje revizije članice mogu razviti nacionalni revizijski standard. Pod pojmom Međunarodnih revizijskih standarda podrazumijevaju se Međunarodni revizijski standardi (ISA), Međunarodni standardi o kontroli kvalitete (ISQC 1) i drugi standardi kojima se uređuje zakonska revizija.[32]

Profesionalna organizacija računovodstvenih eksperata na međunarodnoj razini (IFAC) donijela je set međunarodnih standarda revizije koji su bitni za obavljanje revizije financijskih izvještaja. IFAC nema mogućnost donošenja obvezne primjene standarda jer o tome odlučuju nacionalne institucije. [33]

[32] Direktiva 2014/56/EU Europskog parlamenta i vijeća od 16. travnja 2014. o izmjeni Direktive 2006/43/EZ o zakonskim revizijama godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja (2014.), Službeni list Europske unije.

[33] Radić, D., (2015.): Neophodnost donošenja nove Osme direktive, [Internet], dostupno na: http://documents.tips/documents/neophodnost-donosenja-nove-osme-direktive.html (15.06.2016.)

Komisija može usvojiti međunarodne revizijske standarde ako:[34]

- su standardi izrađeni u skladu propisima, moraju biti transparentni, međunarodno prihvaćeni i pod javnim nadzorom,
- doprinose javnom dobru Unije,
- se njima ne mijenjaju zahtjevi ili ne nadopunjuju zahtjeve iz Direktive,
- doprinose kvaliteti godišnjih i konsolidiranih financijskih izvještaja i višoj razini vjerodostojnosti.

Ako su potrebni dodatni revizijski postupci kako bi se osigurala visoka kvaliteta i vjerodostojnost godišnjih i konsolidiranih financijskih izvještaja države članice mogu uz Međunarodne revizijske standarde uvesti i te dodatne postupke. Revizorsko društvo mora rezultate revizije prikazati u revizorskom izvješću u pisanom obliku, a revizorsko izvješće mora biti sastavljeno u skladu sa Standardima. Države članice moraju osigurati načine spriječavanja i uklanjanja neprimjerenoga provođenja revizije. U slučaju kršenja odredbi Direktive nadležna tijela zemalja članica mogu donijeti i provesti određene sankcije i administrativne mjere. Nadležna tijela sankcioniranje mogu provoditi izravno, u suradnji s drugim tijelima ili podnošenjem zahtjeva nadležnim pravosudnim tijelima. Članice moraju osigurati da svaki subjekt od javnog interesa ima revizijski odbor pri čemu većina članova revizijskog odbora mora biti neovisna u odnosu na subjekta. Revizijski odbor mora imati barem jednog člana koji je stručnjak iz područja računovodstva ili revizije. [35]

2.4. Obilježja revizijskih tržišta

Revizijska tržišta razlikuju se od ostalih tržišta po svojim karakteristikama prvenstveno zato što se usluge revizije uvelike razlikuju od ostalih roba i usluga na ostalim tržištima. Budući da poduzeća od javnog interesa moraju obavljati reviziju velik dio potražnje za revizijom na tržištu je obvezan, a ponuda je koncentrirana u većini zemalja. S obzirom na to da je revizija bitna za funkcioniranje cjelokupnog gospodarstva revizijska tržišta regulirana su od strane nadležnih institucija i Vlade. [36]

[34] Direktiva 2014/56/EU Europskog parlamenta i vijeća od 16. travnja 2014. o izmjeni Direktive 2006/43/EZ o zakonskim revizijama godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja (2014.), Službeni list Europske unije.
[35] ibidem
[36] Lajoš, Ž., Sever Mališ, S., (2014): Specifičnosti zakonske revizije subjekata od javnog interesa; Zbornik radova – Sedamnaesti međunarodni simpozij „U susret promjenama“, Neum, Udruženje – Udruga računovođa i revizora Federacije BIH Sarajevo.

Na revizijskim tržištima na globalnoj razini postoji konkurencija između četiri najveće revizijske kuće poznate pod nazivom Velika četvorka i ostalih manjih revizorskih tvrtki. Velika četvorka pruža svoje usluge u više od 150 zemalja i na taj način predstavlja prijetnju za ostale manje revizijske tvrtke. Koncentracija na revizijskom tržištu od strane Velike četvorke mogla bi dovesti do povećanja pristojbi te četiri tvrtke i smanjenja naknada, gubitka samostalnosti i smanjenja kvaliteta rada ostalih revizorskih tvrtki. Vlada i stručnjaci posljednjih godina posebnu pažnju usmjeravaju upravo na problem visoke koncentracije na revizorskim tržištima. Tržišta se ovisno o broju natjecatelja i omjeru njihovih tržišnih udjela mogu podijeliti na monopolistička, konkurentna i oligopolistička tržišta. Ako na tržištu postoji velik broj natjecatelja, a tržište je ravomjerno podijeljeno znači da se radi o konkurentnim tržištima. Kada na tržištu postoji nekoliko tvrtki koje imaju velike tržišne udjele tržište je koncentrirano i oligopolističko, a kada samo jedna tvrtka pruža usluge na cijelom tržištu riječ je o monopolističkom tržištu. [37]

Postoji nekoliko razloga zašto je globalno tržište postalo visoko koncentrirano. Stupanj koncentracije na revizijskom tržištu rezultat je tržišnih snaga što se posebno odnosi na potražnju investitora za kvalitetu revizije, ali i sposobnost revizora da zadovolji sve zahtjeve klijenata. Velike revizijske tvrtke mogu postići veće ekonomije razmjera[38] zbog većeg broja klijenata. Veličina i prihodi tvrtke im omogućuju da razviju sposobnosti i znanja svojih zaposlenika na višu razinu. Kako bi privukle klijente za revizorske tvrtke je jako bitno da imaju ugled na tržištu. Velika četvorka ima velik broj zaposlenih i njihovi revizori imaju iskustva s različitim klijentima. [39]

Na nacionalnim tržištima u zemljama članicama Europske unije veliki dio tržišta kontrolira Velika četvorka zbog čega se stvara oligopol. Ako se promatraju samo listane kompanije Velika četvorka kontrolira 90% tržišta.[40] Klijenti koji biraju usluge Velike četvorke fokusirani su na kvalitetu revizije, ugled tvrtke, sposobnost i znanje zaposlenika tvrtke, a ne na troškove

[37] Mijić, K., Jakšić, D., Vuković, B. (2015). Concentration of the Audit Market: Evidence from Serbia/Koncentracija Tržišta Revizijskih Usluga U Republici Srbiji. Economic Themes,52(1), str. 118.-119., raspoloživo na: http://www.degruyter.com/downloadpdf/j/ethemes.2015.52.issue-1/ethemes-2014-0008/ethemes-2014-0008.xml (20.06.2016.)
[38] Smanjenje jediničnih troškova zbog proizvodnje u velikim razmjerima.
[39] Sever Mališ, S., Brozović, M. (2015): Audit market concentration: Evidence from Croatia; *Ekonomski* Vjesnik/Econviews: Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues, 28(2), str. 340, raspoloživo na: http://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ekonomski-vjesnik/article/view/3690/2242 (21.06.2016.)
[40] Ibidem

revizije. Oligopol na tržištu nije stalan te se koncentracija može mijenjati. Čimbenici koji utječu na promjenu koncentracije na tržištu su:[41]

- Rotacija revizora- Rotacija revizora je bitna kako bi se osigurala neovisnost revizora. Pravila za rotaciju revizora razlikuju se ovisno o propisima koji se primjenjuju u toj zemlji.
- Promjena revizora od strane klijenta- U slučaju kada klijent nije zadovoljan troškovima ili kvalitetom usluga revizije ili kada dolazi do promjene u vlasničkoj strukturi klijent može sam promjeniti revizora.
- Promjene broja klijenata usluga revizije- Promjene u broju klijenata utječu na koncentraciju revizijskog tržišta jer neke revizijske tvrtke dobivaju nove klijente dok kod drugih dolazi do smanjenja klijenata. Na tržištu se broj revizijskih angažmana stalno mijenja, osnivaju se nove tvrtke, dolazi do likvidacije i spajanja postojećih tvrtki itd.
- Promjene broja revizorskih tvrtki- Promjene u broju revizijskih tvrtki javljaju se kao posljedica osnivanja novih tvrtki, spajanja i zatvaranja postojećih tvrtki. Spajanje tvrtki ima velik utjecaj na koncentraciju tržišta jer spajanjem tvrtke jačaju svoju tržišnu moć i povećavaju tržišni udio.

Visoka koncentracija na revizijskom tržištu negativno utječe na velik broj revizijskih tvrtki i klijente kod kojih se obavljaju usluge revizije. Manje revizijske tvrtke teže ulaze na tržišta koja su visoko koncentrirana i imaju probleme prilikom pridobivanja novih klijenata. Klijenti imaju manji izbor revizorskih tvrtki pa se javljaju problemi neovisnosti revizora.[42] Internacionalizacije poslovanja, ugled većih tvrtki, djelovanje ekonomije razmjera i složeni računovostveni standardi otežavaju ulazak na tržište manjim i srednjim tvrtkama.[43]

Financijska kriza otkrila je brojne probleme koji se javljaju kod obavljanja revizije, a najveći broj problema javlja se kod društava od javnog interesa koji imaju velik broj intersnih skupina pa se u pitanje dovodi revizorska neovisnost i objektivnost. Kako bi se riješili problemi obavljanja revizije doneseni su brojni propisi kojima se regulira ovo područje. Cilj nove Direktive je ojačati revizijsko tržište i omogućiti mobilnost revizorskih tvrtki između zemalja članica Europske unije kako bi se i onim revizorskim tvrtkama koje nisu dio Velike četvorke omogućila bolja pozicija na tržištu. Uvođenjem obvezne rotacije revizora, zabranom

[41] Mijić, K., Jakšić, D., Vuković, B., (2014.): op.cit., str.120.
[42] ibidem
[43] Sever Mališ, S., Brozović, M., (2015.): op.cit. str. 341.

obavljanja nekih nerevizijskih usluga te omogućavanjem zajedničkog obavljanja revizije posao se mora podijeliti između više revizora. Promjenama u regulativi nastoji se smanjiti koncentracija na tržištu i usmjerenost na Veliku četvorku. [44]

Brojne institucije koje se bave regulacijom na revizijskim tržištima predlažu različite mjere kojima će se smanjiti koncentracija na revizijskim tržištima. Neke od najčešće spominjanih mjera su: [45]

- Obvezna rotacija revizorske tvrtke,
- Obvezna zajednička revizija,
- Promjena vlasničkih aranžmana za revizore,
- Reforme zakona o neograničenoj odgovornosti,
- Ukidanje odredbi kojima se ograničava izbor revizora,
- Donošenje kriznih planova u slučaju propasti Velike četvorke.

Obveznom rotacijom revizorske tvrtke ograničava se razdoblje u kojem neka revizijska tvrtka može obavljati reviziju u istom društvu, a to može imati pozitivan utjecaj na koncentraciju tržišta jer se pruža prilika i manjim tvrtkama za obavljanje revizije. Zajednička revizija znači da dva ili više revizora zajedno obavljaju reviziju, a da potpisuju jedno revizorsko mišljenje i dijele odgovornost. Donošenjem ove mjere povećali bi se i troškovi i rizici revizije, ali bi se i potaknuo razvoj malih i srednjih tvrtki. Sve zemlje članice Europske unije traže da u revizorskim tvrtkama većina glasačkih prava bude u rukama kvalificiranih revizora. Cilj tih zahtjeva je da se osigura kvaliteta revizije i održi neovisnost revizora, ali na taj način se ograničava rast manjih tvrtki jer bi se ulaganjem drugih partnera mogla povećati financijska sredstva i omogućiti zapošljavanje dodatnog osoblja. Stručnjaci smatraju kako ova mjera ne bi puno doprinijela smanjenju koncentracije na tržištu kapitala, a mogla bi negativno utjecati na neovisnost revizora jer problem za manje revizorske tvrtke ne predstavlja nedostatak financijskih sredstava nego nedostatak kvalificiranog osoblja. Smatra se da neograničena odgovornost revizora sprječava revizorske tvrtke da sklapaju revizijske angažmane s velikim kompanijama koje listaju svoje vrijednosne papire na burzama. Iako su osnovna pitanja zakonske revizije uređena Direktivom jedan dio revizije reguliraju države članice same. U primjerice Španjolskoj koristi se proporcionalni režim odgovornosti prema kojem je revizor odgovoran samo za onaj dio štete koji je jednak njegovom udjelu odgovornosti. Sljedeća

[44] Lajoš, Ž., Sever Mališ, S., (2014.): op.cit.
[45] Sever Mališ, S., Brozović, M., (2015.): op.cit. str. 343.

moguća mjera je osigurati jednake uvjete natjecanja za sve sudionike na revizijskom tržištu. Ta mjera može značiti zabranu zahtjeva u ugovornim sporazumima između tvrtki i njihovih banaka koji zahtjevaju da samo jedna od revizorskih tvrtki koja je dio Velike četvorke može obavljati reviziju. Kako bi se zaštitio financijski sustav u slučaju propasti najvećeg revizijskog društva predlažu se i razvijaju planovi intervencija. Plan bi trebao spriječiti negative utjecaje propasti društva na obavljanje usluga revizije.[46]

[46] Sever Mališ, S., Brozović, M., (2015.): op.cit. str. 343.-345.

3. ROTACIJA REVIZORA-POVEZANI PROBLEMI I REGULATIVA

3.1. Analiza argumenata za i protiv uvođenja obvezne rotacije revizora

Glavni argument za uvođenje obvezne rotacije revizora je povećanje neovisnosti revizora. Obvezna rotacija revizora ne samo da može pozitivno utjecati na revizorsku neovisnost nego može djelovati kao katalizator koji uvodi dinamičnost na revizijsko tržište. Pritom se može razlikovati unutarnja i vanjska rotacija tj. zamjena revizora Unutarnja rotacija predstavlja rotaciju revizora koji obavlja reviziju financijskih izvještaja poduzeća unutar revizorskog društva, dok vanjska rotacija predstavlja rotaciju revizorskog društva. Može se reći da dugi radni staž revizora dovodi do pretjeranog poznavanja između revizora i klijenta, a to može utjecati na kvalitetu rada revizora. U slučaju kada niz godina isti revizor obavlja reviziju društva to može dovesti do nedovoljnog broja revizijskih postupaka i pretjeranog oslanjanja na rezultate prethodnih godina i ustaljene programe revizije. Revizori će biti prisiljeni više obraćati pozornost na detalje i postati skeptični u svome radu ako se smanji maksimalno razdoblje u kojem revizor može obavljati reviziju poduzeća. Prema Ewelt-Krauer et al. (2012)[47] taj argument je dokazan u brojnim istraživanjima koja pokazuju da se revizor ponaša samostalnije u angažmanima u kojim postoji rotacija. Nadalje, veliki broj istraživanja dokazuje da rotacija revizora ima pozitivan utjecaj na neovisnost osobito kada na revizijskom tržištu postoji visoka koncentracija iako i kratkoročni angažmani mogu imati negativan utjecaj na revizorsku neovisnost posebno u posljednjim godinama obavljanja revizije. Neka istraživanja proučavaju samo odnose između klijenta i revizora kroz godine, a neki i kvalitetu revizije, ali ne i revizorsku novisnost. Takvim istaživanjima najčešće je utvrđeno da postoji pozitivna veza ili da ne postoji veza između stalnog radnog mjesta revizora i kvalitete revizije te da je kvaliteta obavljene revizije niža u ranijim godinama revizijskog angažmana. [48]

Drugi argument povezan je s prvim argumentom i odnosi se na očekivani pozitivni efekt rotacije. Korisnici financijskih izvještaja će očekivati da će revizor biti neovisniji nakon provedene rotacije što će pozitivno utjecati na njihove reakcije na tržištu i povjerenje u

[47] Ewelt-Knauer, C., Gold, A., Pott, C. (2012): What do we know about mandatory audit firm rotation; Institute of Chartered Accountants in Scotland (ICAS), Edinburgh, dostupno na: icas. org. uk/MAFR. pdf (29.06.2016.)
[48] Ewelt-Knauer, C., Gold, A., Pott, C. (2012): op.cit.str. 6.

revizorske izjave. Prema Ewelt-Krazer et al. (2012)[49] veliki broj stručnjaka predlaže da bi se osim obvezne rotacije revizora trebala provoditi i obvezna rotacija revizorskih društava. Rotacija revizorskih društava dodatno bi povećala neovisnost revizora, a smanjila bi i koncentraciju na revizijskom tržištu jer bi se manjim tvrtkama omogućilo veće sudjelovanje u tržišnom natjecanju.[50]

Unutarnja i vanjska rotacija predstavljaju način za unaprijeđenje kvalitete revizije jer se sprječava razvijanje bliskih odnosa između revizora i uprave poduzeća čiji su izvještaji predmet revizije. Rotacija je osobito bitna za velike korporacije kojima upravljaju menadžeri. Dioničari koji imaju udjele u malim i srednjim poduzećima mogu vršiti veći utjecaj na menadžere od privatnih dioničara u javnim poduzećima. Ovaj problem je pokušala riješiti i Europska komisija uvođenjem revizijskih standarda. Prema Velte et al. (2012)[51] Burton i Roberts su 1967. godine predstavili osnovni model ekonomskog utjecaja rotacije revizora. S obzirom da revizor ima pomoćnu ulogu u dioničkom društvu smatralo se da bi dugoročni ugovor između revizora i uprave bio rješenje, ali na taj način se ugrožava revizorska neovisnost jer se razvijaju dublji odnosi između revizora i uprave društva. Nepomirljive razlike između revizora i uprave nisu rizične ako će se promjena revizora dogoditi u bliskoj budućnosti što se navodi kao još jedna od prednosti rotacije revizora. Pretpostavlja se da će revizor biti stroži i precizniji u reviziji kada postoji rotacija jer zna da će se i kasnije revizori oslanjati na rezultate prethodnih godina.[52]

Možemo zaključiti da su neki od argumenata za uvođenje obvezne rotacije:[53]

- Smanjuje se mogućnost razvoja prijateljskih odnosa između revizora i klijentovih zaposlenika;
- Smanjuje se mogućnost da revizor podlegne pritisku menadžmenta za korištenje upitnih računovodstvenih politika i postupaka;
- Pojačava percepciju javnosti o neovisnosti revizora;
- Povećava kvalitetu revizije uvodeći svježi pogled na postupke izvještavanja.

[49] ibidem
[50] Ewelt-Knauer, C., Gold, A., Pott, C. (2012): op.cit.str. 6.-7.
[51] Velte, P., Stiglbauer, M. (2012): Impact of auditor and audit firm rotation on accounting and audit quality. A critical analysis of the EC regulation draft; Journal of Governance and Regulation, 1, str. 2.
[52] ibidem
[53] Raiborn, C., Schorg, C. A., Massoud, M. (2006): Should auditor rotation be mandatory?; *Journal of Corporate Accounting and Finance*, *17*(4), str. 39.-40., dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Cecily_Raiborn/publication/229564038_Should_auditor_rotation_be_mandatory/links/546532630cf2f5eb17ff3851.pdf (20. 06.2016.)

Argumenti protiv uvođenja obvezne rotacije su:

1) Prvi argument protiv obvezne rotacije su relativno kratki angažmani koji mogu sprječitit razvoj učinkovitog odnosa između revizora i menadžmenta poduzeća. Revizori u kraćim razdobljima mogu biti popustljiviji prema menadžmentu jer moraju nadoknaditi troškove osnivanja.
2) U kraćim angažmanima revizori nisu u mogućnosti da razviju dublje odnose s klijentima pa se obveznom rotacijom može povećati mogućnost neuspjeha u obavljanju revizije. Revizijski neuspjesi najčešće se pojavljuju u prvim godinama revizije kada revizor nema dovoljno stručnosti, a razvijanjem odnosa s upravom povećava se i kvaliteta zarada. [54]

   Revizorski rizik od odgovornosti je značajno viši u prvoj ili drugoj reviziji u odnosu na revizije u sljedećim razdobljima. S obzirom da je uobičajno da prva i druga revizija budu lošije kvalitete nakon obvezne rotacije revizora mogu se očekivati negativne reakcije tržišta kapitala. Za korporacije koje žele ponuditi visoku kvalitetu na tržištu kapitala obvezna rotacija u kratkim razdobljima može biti nepovoljna, ali ni obvezna rotacija revizora u dugim intervalima ne može spriječiti rizik kada menadžment ima skrivene namjere. [55]
3) Treći nedostatak obvezne rotacije je postojanje dodatnih troškova kao što su troškovi povezani s upoznavanjem revizora s poslovnim modelom i organizacijskom strukturom poduzeća.[56] Promjena revizora stvara veću vrijednost troškova revizije i naknada za reviziju koji dovode do dodatnih troškova početne revizije i transakcijskih troškova za klijenta. Dugoročno revizijsko raspoređivanje i praćenja pritužbi ili revizorski prijedlozi iz prethodnih razdoblja moraju patiti pod rotacijom.
4) Sljedeći nedostatak obvezne rotacije revizora povezan je s postojanjem visokog stupnja koncentracije na revizijskom tržištu. Velika četvorka kontrolira veliki dio revizijskog tržišta jer provodi reviziju društava od javnog interesa i ima najviše iskustva u provođenju revizije tvrtki koje su orijentirane na tržište kapitala. Razvoj oligopola na globalnom tržištu stvara barijere za ulazak malih i srednjih poduzeća. Problem koncentracije tržišta ne može se riješiti obveznom rotacijom revizora (interna rotacija), ali ni obveznom rotacijom revizijskih društava jer se rotacija odvija između

[54] Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op.cit. str.7.
[55] Velte, P., Stiglbauer, M. (2012): op.cit. str. 41.
[56] Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op cit. str. 7-8.

društava koji su dio Velike četvorke. Utjecaj rotacije revizijskog društva u odnosu na utjecaj rotacije revizora je ipak jači. [57]

3.2. Analiza regulacije obvezne rotacije revizora

U SAD-u postoji duga tradicija kontrole i nadzora revizijske profesije. U američkom sustavu kontrole i nadzora nad revizijom postoji više načina na koje se provodi kontrola revizije. Zbog velikih korporativnih skandala koji su se događali početkom 21. stoljeća investitori su izgubili povjerenje u financijske izvještaje poduzeća i njihovu reviziju. Kako bi se vratilo povjerenje investitora i poboljšala kvaliteta financijskog izvještavanja i revizije u SAD-u je 30.06.2002. godine usvojen popularno nazvan Sarbanes Oxsley zakon (SOX). Prije donošenja SOX-a za kontrolu i nadzor kvalitete revizije bila su nadležna profesionalna tijela poput: Američke komisije za vrijednosnice i burze, Američkog instituta ovlaštenih javnih računovođa, Odbora za standarde nezavisnosti i slična tijela. [58] Zakon je uveo značajne promjene u regulaciji računovodstveno-revizijske prakse i korporativnoga upravljanja. SOX zakon sastoji se o jedanaest dijelova. Smatra se da su najvažniji odjeljci unutar tih 11 dijelova 302, 402, 404, 409, 802 i 906. [59]

Nazivi poglavlja SOX zakona su: [60]

1. Odbor za nadzor računovodstva javnih poduzeća,
2. Neovisnost revizora,
3. Odgovornost,
4. Unaprijeđena financijska izvješća,
5. Sukob interesa analitičara,
6. Povjerenstvo za resurse,
7. Studije i izvješća,
8. Korporativna kaznena odgovornost,
9. Povećana kazna za prekršitelje,
10. Povrati korporacijskih poreza i

[57] Velte, P., Stiglbauer, M. (2012): op.cit. str. 8.
[58] Bonić, L., Đorđević, M. (2013.): Kontrola kvaliteta i javni nadzor eksterne revizije; *Ekonomske teme*, *51*(2), str. 346.-347.
[59] A Guide To The Sarbanes-Oxley Act (2002.), dostupno na: http://www.soxlaw.com/
[60] Vukšić, Z. (2013.): Utjecaj Sarbanes-Oxley zakona na računovodstveno i porezno zakonodavstvo, Porezni vjesnik 9/2013

11. Odgovornost za pronevjere u korporacijama.

Dio SOX zakona koji posebno uređuje rotaciju revizora je drugi dio koji se odnosi na neovisnost revizora. Drugi dio sastoji se od devet odjeljaka i ima za cilj sprječavanje sukoba interesa, uspostavljanje standarda neovisnosti, uređivanje područja rotacije revizora, postavljanje standarda za imenovanje novih revizora i strože određivanje sadržaja revizijskih izvješća. Sekcija 202 unutar drugog dijela uređuje provedbu rotacije revizorskog partnera. Zakonom se uređuje da nije dopušteno da isti revizor obavlja reviziju ako je glavni revizijski partner koji je obavljao usluge revizije ili revizijski partner koji je odgovoran za nadgledanje revizije uzastopnih pet godina u društvima od javnog interesa pružao svoje usluge.[61]

Po uzoru na SOX zakon brojne države donijele su svoje zakone. Kanada je 2003. godine po uzoru na SOX zakon donijela zakon pod nazivom CSOX, odnosno Canadian SOX. U Japanu je također donesen zakon pod nazivom J-SOX zbog niza skandala koji su se dogodili. Australska inačica ovoga zakona poznata je pod nazivom Clerp i donesena je 2001. godine. U Francuskoj je od 2003. godine na snazi LSF zakon. Iako su ovi zakoni doneseni po uzoru na SOX zakon oni ne uređuju područje obvezne rotacije revizora.[62]

Velik broj zemalja je po uzoru na SAD uveo obveznu rotaciju u reviziju. Pa je tako Korejski odbor za nadzor financijskih usluga propisao rotaciju revizijskih društava u 2006. godini koja zahtijeva da se revizijska društva moraju rotirati svakih sedam godina.[63]

[61] Sarbanes-Oxley zakon (2002.) ,SAD: 107th Congress, dostupno na: https://www.sec.gov/about/laws/soa2002.pdf (28.06.2016.)
[62]Vukšić, Z. (2013.): op.cit. str. 127.-128.
[63] Salleh, K., Jasmani, H. (2014.): Audit rotation and audit report: empirical evidence from Malaysian PLCs over the period of ten years. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 145*,

Tablica 1: Zahtjevi za obveznom rotacijom po državama

Država	Zahtjevi za rotaciju revizorskog društva	Zahtjevi za rotaciju revizijskog partnera
Australija	Ne	Da, od 2001. godine
Bosna i Hercegovina	Da, zahtjeva se obvezna rotacija nakon pet godina, iako se obvezna rotacija društva može odgoditi za dvije godine ako se imenuje novi partner.	Ne
Brazil	Za nebankarske listane kompanije:5 godina Za društva sa zakonskim revizijskim odborom: 10 godina	Ne
Kanada	Napušteno u korist obvezne rotacije partnera	Da
Bangladeš	Za listane kompanije: 3 godine	Ne
Japan	Ne	Ne
Kina	Za subjekte u državnom vlasništvu i financijske institucije: 5 godina	Da
Srbija	Za banke i osiguravajuća društva: 5 godina	Da

Izvor:Izrada studentice (prema: Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op.cit. str. 13.-16.

3.3. Rotacija revizora u Europskoj uniji

Obveza rotacije revizora postoji kako bi se održala neovisnost u pružanju revizorskih usluga. U Direktivi Europske unije iz 2006. godine propisana je obvezna rotacija ovlaštenih revizora koji obavljaju usluge revizije u poduzećima od javnog interesa. Obvezna rotacija propisana je nakon dvije godine revizijskog angažmana. Obvezna rotacija revizora ne znači da se mora promjeniti revizorsko društvo nego samo potpisnik revizorskog izvješća. U Republici Hrvatskoj Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o reviziji provedeno je usklađivanje s Direktivom. Nakon što je Republika Hrvatska postala članicom Europske unije obvezna je rotacija ovlaštenoga revizora tj. potpisnika revizorskog izvješća svako sedam godina ako se revizija provodi u društvima od javnog interesa. Nakon proteka razdoblja od minimalno dvije godine ovlašteni revizor može ponovo sudjelovati u pružanju usluga revizije u istom društvu

od javnog interesa. Ovlašteni revizor nakon što je prestao obavljati usluge revizije u društvu od javnog interesa može tek nakon dvije godine postati članom upravljačke strukture revidiranoga društva.[64]

U odjeljku 290 i 291 IASBA-ovog Kodeksa etike za profesionalne računovođe nalaze se zahtjevi koji se odnose na dugu povezanost između osoblja u revizijskim angažmanima i subjekata od javnog interesa. Ako je revizijski klijent subjekt od javnog interesa, a određena osoba je bila ključni revizijski partner u revizijskom angažmanu u razdoblju od sedam godina ta osoba ne bi trebala obavljati reviziju u tome društvo dok ne istekne razdoblje od dvije godine. Pod pojmom ključnog revizijskog partnera podrazumjeva se osoba koja je provodila kontrolu kvalitete angažmana i ostali partneri u timu koji su donosili odluke koje su bitne za reviziju. Ukoliko postoje neke nepredviđene okolnosti koje su izvan kontrole tvrtke ili kada je zadržavanje revizora izrazito bitno za kvalitetu revizije može se dopustiti određena razina fleksibilnosti. Kada se rotacija ne obavi u predviđenom razdoblju potrebno je poduzeti određene mjere kako bi se smanjile prijetnje neovisnosti revizora. Jedna od mjera za postizanje veće razine sigurnosti je i zapošljavanje računovođe unutar ili izvan poduzeća koji nije na nikakav način povezan s revizijskim timom. [65]

Situacije u kojima tvrtka koristi revizijske usluge istog revizijskog društva godinama čine se nespojive sa standardima koji zahtjevaju neovisnost revizora. Čak i kada se provodi rotacija ključnih partnera kako je određeno Direktivom opasnost od ugrožavanja neovisnosti revizora i dalje postoji. U tom kontekstu u obzir bi se, osim obvezne rotacije revizijskih partnera, trebao uzeti i pijedlog o obveznoj rotaciji revizijskih društava. Europska komisija treba uzeti u obzir sve prednosti i nedostatke obvezne rotacije revizorskih društava Nakon što je 2010. godine donesen *Green Paper: Lessons from a Crisis*[66] Europska komisija je donijela niz prijedloga povezanih s ulogom revizora, neovisnošću revizora i strukturom revizijskih tržišta u Europi. Države koriste različite pristupe prilikom uređivanja obvezne rotacije revizorskih društava. Italija je u odredila obveznu rotaciju dok su neke zemlje kao što je Španjolska ukinule prethodno donijete propise o obveznoj rotaciji. Portugal preporuča rotaciju nakon osam do devet godina za kompanije koje listaju papire na burzi. U Sloveniji postoji mogućnost izbora za javna poduzeća koja mogu nakon pet godina provesti ili rotaciju partnera ili revizijskog

[64] Sever, M.S., Tušek, B., Žager, L. (2012): Revizija, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb, str. 127.-128.
[65] International Federation of Accountants (2013.): Vodič za kontrolu kvalitete za mala i srednja revizorska društva, raspoloživo na: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/VOLUME%203%20KONACNO%20(2).pdf (06.07.2016.)
[66] European Commission (2010): op.cit.

društva. Zemlje kao što su Velika Britanija, Njemačka i Nizozemska nalažu rotaciju revizijskih partnera umjesto rotacije revizijskih društava. U Belgiji revizor se može imenovati na razdoblje od tri godine i u tom razdoblju se ne može otpustiti, a mandat se može obnoviti nakon tri godine. Regulatori u Njemačkoj i Velikoj Britaniji smatraju kako koristi od obvezne rotacije ne premašuju rizike.[67]

Odbor za javni nadzor revizije je dobio dopise od Europske komisije koji su povezani s Uredbom 537/2014/EU i Direktivom 2014/56/EU. Uredbom je određeno da subjekti od javnog interesa moraju rotirati svoje ovlaštene revizore nakon određenog vremena. Propisuju se i posebna pravila za one revizijske angažmane koji su ugovoreni prije Uredbe . Ako je datum prve financijske godine koja je uključena u revizijski angažman bio prije 16. lipnja 1994. godine tada subjektu neće biti dopušteno obnoviti revizijski angažman s istim revizorom ili revizijskim društvom od 16. lipnja 2020. godine, a ako je taj datum između 17. lipnja 1994. i 16. lipnja 2003. godine tada mu neće biti dopušteno obnoviti angažman nakon 16. lipnja 2023. godine. Za one subjekte kojima je datum prve financijske godine uključene u revizijski angažman između 16. lipnja 2003. i 17. lipnja 2006. godine trebati će promijeniti revizijsko društvo do 16. lipnja 2016. godine.[68]

Italija je jedna od zemalja članica Europske unije u kojoj obvezna rotacija revizorskih društava postoji od 1974. Maksimalno razdoblje obavljanja revizije je devet godina što odgovara razdoblju od tri trogodišnja mandata. Minimalno razdoblje koje mora proći do ponovnog imenovanja istog revizorskog društva je tri godine. Zemlje kao što su Španjolska i Austrija odustale su od obvezne rotacije revizorskih društava. [69]

[67] Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op.cit.
[68] Obvezna rotacija revizora i revizorskih društava i prijelazne odredbe (2014), dostupno na: http://www.javni-nadzor-revizije.hr/2014_Obvezna_rotacija_ovlastenih_revizora_i_revizorskih_drustava_i_prijelazne%20odredbe.pdf (30.4.2016.)
[69] Sever Mališ, S., Brozović, M., (2015.): op. cit. str. 343.

Tablica 2: Zahtjevi za obveznom rotacijom po državama (Europska unija)

Država	Zahtjevi za obveznom rotacijom revizorskog društva	Zahtjevi za obveznom rotacijom revizijskog partnera
Belgija	Imenovanje na razdolje od tri godine, bez ograničenja za dodatno razdoblje od tri godine	Za listane kompanije, kreditne institucije i osiguravajuća društva: 6 godina
Bugarska	Ne	Ne
Francuska	Ne	Za listane kompanije, kreditne institucije i osiguravajuća društva: 6 godina
Njemačka	Ne	Da, 7 godina
Italija	Za listane kompanije i subjekte od javnog interesa: 9 godina	Ne
Slovenija	Za osiguravajuća i investicijska društva zahtjeva se 5 godina Za javna poduzeća preporuča se 5 godina	Da, 7 godina
Španjolska	Ne, napušteno 1995. godine	Da, 7 godina
Austrija	Ne, ukinut je 2004. godine, prije nego što je proveden	Ne
Hrvatska	Za banke: 7 godina Za osiguravajuća i lizing društva: 4 godine	Ne
Danska	Ne	Da, 7 godina

Izvor:Izrada studentice (prema: Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op.cit.str. 13.-16.

3.4. Rezultati dosadašnjih istraživanja povezanih s obveznom rotacijom

Iako se u većini slučajeva ističu pozitivni efekti obvezne rotacije, osobito na neovisnost revizora, obvezna rotacija može imati i negativne posljedice. Negativne posljedice odnose se najčešće na prve godine revizijskog mandata. Prilikom uvođenja obvezne rotacije regulatori moraju imati na umu dugoročne ciljeve kako bi odredili mjere koje će se primjenjivati.[70]

[70] Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op. cit. str.6.

Zagovornici obvezne revizije tvrde da duži angažman revizora može dovesti do većeg slaganja revizora s menadžmentom vezano uz kritična pitanja financijskog izvještavanja i zato bi rotacija imala pozitivne efekte na kvalitetu revizije jer poboljšava revizorsku neovisnost. Protivnici obvezne rotacije tvrde da su troškovi koji nastaju veći od potencijalnih koristi i velik broj istraživanja dokazao je da je dužina revizijskog angažmana povezana s boljom kvalitetom revizije. Rotacija revizorskih društava se različito tretira u različitim zemljama. Neke zemlje kao što je Pakistan su već u prošlosti uvele obveznu rotaciju. Ali je Pakistan naknadno promijenio propise da se obvezna rotacija odnosi samo na financijske institucije i osiguravajuća društva. Neke zemlje kao što su Poljska i Srbija uvele su obveznu rotaciju samo za određene klijente.Kod zemalja koje su uvele obveznu rotaciju postoji razlika u revizijskom mandatu. Brazil zahtjeva rotaciju u reviziji financijskih institucija nakon 10 godina, a za ostale tvrtke pet godina, dok Peru ima relativno kratak mandat od dvije godine za državna tijela.[71]

Empirijska istraživanja vezana uz rotaciju revizora posebno su aktualna u SAD-u, Aziji i Australiji. Vanjski investitori imaju tendenciju da ne odobravaju računovodstvene politike koje dovode do precjenjivanja financijskog rezultata , osobito kada je tvrtka u situaciji gubitka jer na taj način dolazi do asimetričnog protoka informacija između investitora i uprave. Uprava može namjerno prikriti stvarnu ekonomsku situaciju ili je prikazati boljom nego što ona zapravo je. Provodeći neovisan i temeljit pregled revizor će pomno ispitati pozitivne politike s velikom kritičnošću. Prema Velte et al. (2012)[72] istraživanjem koje je provedeno na australskom tržištu kapitala u razdoblju od 1998. do 2003. godine utvrđeno je da se unutarnjom rotacijom revizora reducira broj računovodstvenih politika poduzeća. Nadalje, jedna od anketa provedena je i na njemačkom tržištu kaptala. Anketa je provedena na uzorku od 102 kompanije, ali se nije mogla dokazati značajna povezanost između dužine revizijskog angažmana i razine računovodstvenih politika. Osim kvalitetom financijskog računovodstva kvaliteta revizije određena je i drugim varijablama, kvaliteta revizije smanjuje s dužinom trajanja revizijskog angažmana i povećava s rotacijom revizora, ali ne postoji povezanost između duljine angažmana i stupnja računovodstvenih politika.[73]

[71] Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op. cit. str. 12.
[72] Velte, P., Stiglbauer, M.(2012.): op. cit.
[73] Velte, P., Stiglbauer, M.(2012.): op.cit. str. 3-4.

Prema Velte et al. (2012)[74] Watrin je istražio učinke rotacije glavnog revizora na opseg računovodstvenih politika u DAX, MDAX, SDAX i TecDAX u razdoblju od 2004. do 2007. godine. Iako istraživanje nije pokazalo značajne promjene u razini računovodstvenih politika poduzeća nakon rotacije revizora postoje naznake povećnja zarada koje vode poboljšanju računovodstvenih politika nakon što se promjeni dužnosnik revizora. Rezultati ovog istraživanja su u suprotnosti s učincima rotacije revizora. Nadalje, istraživanjem na talijanskom tržištu u razdoblju od 1985. do 2004. godine koje je provedeno na uzorku 1439 kompanija također je utvrđena negativna veza između opsega računovodstvenih politika i rotacije revizora.[75]

Prema Salleh et al. (2014)[76] u Maleziji je 2014. godine provedeno istraživanje kako bi se utvrdila povezanost između rotacije revizora i veličine revizorske tvrtke te rotacije revizora i vrste mišljenja koje je revizor dao. Istraživanje je provedeno na uzorku listanih kompanija u razdoblju od devet godina (2003.-2012.). Rezultati provedenog istraživanja su pokazali kako ne postoji povezanost između revizijskog mišljenja i rotacije revizora, odnosno mišljenje različito od pozitivnoga nije bilo razlog za rotaciju revizora. Na temelju tih rezultata može se zaključiti da revizijsko mišljenje nije glavni razlog zbog kojeg dolazi do rotacije revizora u zemljama koje su u razvoju kao što je i Malezija jer takva revizijska tržišta nisu dovoljno razvijena u odnosu na konkurentna tržišta u visoko razvijenim zemljama. Istraživanjem je također utvrđeno da postoji povezanost između veličine revizijskog društva i rotacije revizora.[77]

Obvezna rotacija revizorskih društava ima pozitivan učinak na neovisnost revizora, a osobito u slučajevima kada su tržišta visoko koncentrirana. Osim što rotacija pozitivno utječe na neovisnost, neovisnost utječe na kvalitetu revizije tako da je kvaliteta revizije veća kada je revizor neovisan. Pozitivan utjecaj koji rotacija ima na neovisnost premašuje troškove obvezne rotacije, osobito kada na tržištu postoji samo nekoliko velikih klijenata. Revizori su u kratkoročnim revizijskim angažanima manje neovisni nego kod dugoročnih angažmana. Prema Ewelt et al. (2012)[78] Arruñada i Paz-Ares su svojim istraživanjima dokazali da obvezna rotacija ne samo da uzrokuje visoke troškove nego smanjuje sposobnost revizora i negativo djeluje na njegovu neovisnost jer vremenska ograničenost angažmana ne smanjuje

[74] Velte, P., Stiglbauer, M.(2012.): op.cit.
[75] Velte, P., Stiglbauer, M.(2012.): op.cit. str. 4.
[76] Salleh, K., Jasmani, H.(2014.): op.cit.
[77] Salleh, K., Jasmani, H.(2014.): op.cit.
[78] Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op.cit.

mogućnost tajnih dogovora između revizora i menadžmenta. Također, Elitzur i Falk su na temelju svoga istraživanja zaključili da kada je revizorima poznato razdoblje u kojeme će obavljati reviziju i kada znaju vrijeme isteka mandata kvaliteta revizije se smanjuje te je ona u posljednjem razdoblju najniža.[79]

U tablici 3 prikazani su rezultati istraživanja o učincima rotacije revizorskih društava na neovisnost revizora i kvalitetu revizije. Kada postoji obveza rotacije usvajaju se manje kooperativne strategije kojima se više udovoljava željama revizora nego klijenata. Rotacija ima pozitivne učinke na neovisnost revizora, ali je učinak veći u slučaju kada postoji obvezna rotacija revizijskog društva, a ne samo potpisnika revizijskog izvješća. Revizori su skloniji mijenjanju svoga izvješća u posljednjim godinama mandata kao odgovor na neslaganje s klijentom, a nedostatak „neovisnosti u nastupu“ može dovesti do destabilizacije revizijskog tržišta jer smanjuje razinu povjerenja u reviziju i financijsko izvještavanje. [80]

[79] Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op.cit.str. 20.-21.
[80] ibiden

Tablica 3: Istraživanja o učincima rotacije

Autor/Godina	Uzorak	Rezultati
Dopuch, King i Schwartz, 2001	USA, 144 menadžera i revizora	Subjekti će češće donijeti nepristrano izvješće kada je obvezna rotacija nametnuta.
Stefani, 2002	Nepoznato	Pozitivni učinak rotacije na revizorovu neovisnost.
Hatfield, Jackson i Vandervelde, 2006	USA, 155 CPAs[81]	Ni rotacija partnera, ni rotacija tvrtke ne može eliminirati efekte pritiska klijenta. Rotacija partnera može dovesti do mnogih prednosti bez popratnih troškova koji se javljaju kod rotacije revizorskih društava.
Moody, Pany i Reckers, 2006	USA, 49 sudaca	Obvezna rotacija revizorskog društva ima veći pozitivan učinak na neovisnost revizora od rotacije revizora.
Gietzmann i Sen, 2002	Nepoznato	Pozitivni učinci obvezne rotacije na neovisnost premašuju troškove samo kada na tržištu postoji nekoliko velikih klijenata.
Copley i Doucet, 1993	USA, 136 kompanija	Vjerojatnost lošije kvalitete revizije povećava se dužim revizijskim angažmanom.
Arel, Brody i Pany, 2006	USA, 105 CPAs	Kada se očekuje rotacija veća je vjerojatnost modifikacije revizorskog mišljenja nego kada se očekuje nastavak odnosa.
Walker, Lewis i Casterella, 2001	USA, 110 kompanija (1980.-1991.)	Rizik od revizijskih neuspjeha veći je u prvim godinama angažmana, a tijekom dugoročnih odnosa opada.
Kaplan i Mauldin, 2008	USA, 163 MBA studenta kao neprofesionalni investitori	U usporedbi s rotacijom revizijskog partnera, rotacija revizijskog društva neće ojačati revizorovu neovisnost u nastupu među neprofesionalnim investitorima.
Wang i Tutle, 2009	USA, 54 diplomirana poslovna studenta u ulogama revizora i investitora	Obvezna rotacija revizora može uzrokovati manje kooperativno dogovaranje strategije, proizvodeći vrijednost imovine koja je više u skladu sa željama revizora nego preferencijama investitora.

Izvor:Izrada studentice (prema: Ewelt-Krauer, C., Gold, A., Pott, C., (2012): op.cit.

[81] CPA-Certified Public Accountant; ovlašteni revizor

4. ANALIZA ČIMBENIKA KOJI UTJEČU NA ROTACIJU REVIZORA

4.1. Definiranje uzroka i varijabli istraživanja

Sve revizorske tvrtke u Hrvatskoj su organizirane kao društva s ograničenom odgovornošću. Prema podatcima iz Registra Hrvatske revizorske komore u Hrvatskoj trenutno posluje ukupno 224 revizorskih društava.[82]Međutim, većina revizijskih tvrtki su male, zapošljavaju jednog ili dva ovlaštena revizora. Detaljna struktura revizijskog tržišta s obzirom na broj revidiranih klijenata prema podatcima sa Zagrebačke burze prikazana je u donjoj tablici:

Tablica 4: Struktura revizijskog tržišta za javna poduzeća prema broju klijenata

Revizorske tvrtke	Broj klijenata	Tržišni udio (%)	Kumulativni tržišni udio (%)
Delloite	66	11.87	11.87
PWC	55	9.89	21.76
Baker Tilly Discordia	31	5.58	27.34
KPMG	25	4.50	31.83
Revidas	22	3.96	35.79
List	19	3.42	39.21
Grant Thornton	17	3.06	42.27
NP	17	3.06	45.32
Šibenski Revicon	17	3.06	48.38
Audit	16	2.88	51.26
BDO Revizija Zagreb	15	2.70	53.96
Inžinjerski biro	15	2.70	56.66
Discordia Audit	13	2.34	59.00
Kopun Revizija	13	2.34	61.34
HLB Inžinjerski biro	12	2.16	63.50
REV-RI	11	1.98	65.47
Revicon	10	1.80	67.27
Ernest & Young	7	1.26	68.53
Iris Nova	6	1.08	69.61
Prokura revizija	6	1.08	70.69
REPOS	6	1.08	71.77

[82] Hrvatska revizorska komora:[Internet], dostupno na: http://www.revizorska-komora.hr/index.php/o-nama.html(12.06.2016.)

Revinvest	6	1.08	72.85
Revizija Kutleša	5	0.90	73.75
Ostali*		26.25	100.00
Ukupno	556	100.00	-

Napomena: Ostali* su revizorske tvrtke koje imaju četiri ili manje od četiri klijenta.

Izvor: Izrada studentice

Hipoteze će se testirati na uzorku poduzeća koja listaju svoje vrijednosne papire na Zagrebačkoj burzi. Prikupljeni podatci o poduzećima odnose se na razdoblje od 2009.-2014. godine.

Kako bi se testirale hipoteze korišten je t-test, hi-kvadrat te testiranje pomoću korelacije.

4.2. Rezultati empirijskog istraživanja

Kako bi utvrdili točnost hipoteza koje su postavljene na temelju predmeta i problema istraživanja primjenjuju se statističke metode. Na temelju rezultata istaživanja donosi se odluka o prihvaćanju ili odbacivanju postavljenih hipoteza te zaključci.

H1- Rotacije revizorskih društava u obavljanju revizije u Republici Hrvatskoj su rijetke.

Revizorska društva najčešće su skolona razvijanju dugoročnih odnosa sa svojim klijentima. Dugoročnim angažmanima razvijaju se bliski odnosi između klijenata i revizorskih društava. Revizorsko društvo koje duže vrijeme obavlja reviziju klijenta već poznaje poduzeće i ima razvijene postupke koje primjenjuje.

Tablica 5: Rotacije revizorskih društava u obavljanju revizije

		Frekvencije	Postotak	Kumulativni postotak
Rotacije revizorskih društava	Isti revizor	191	71.5	71.5
	Različiti revizori	76	28.5	100.0
	Total	267	100.0	

Izvor: Izrada studentice

Iz prethodne tablice vidljivo je da je 715% društava zadržalo istog revizora u promatranom razdoblju, dok je 28,5% revizora promijenilo revizora u promatranom razdoblju. Kako bi se provelo testiranje, podaci su kodirani na način da su društva koja nisu mijenjala revizora

kodirana s 1, a ona koja su mijenjala revizora s 2. Dakle, provedenim testiranjem se ispituje je li prosječna ocjena jednaka 2. Ako se prihvati nulta hipoteza znači da većina društava vrši rotaciju revizora, a ako se odbaci nulta hipoteza znači da većina društava koristi jednog revizora, odnosno da su rotacije revizorskih društava u obavljanju revizije u Republici Hrvatskoj rijetke.

Tablica 6: Podaci o rotaciji revizorskih društava

	Broj	Srednja vrijednost	Standardna devijacija	Standardna srednja pogreška
Rotacije revizorskih društava	267	1.2846	.45209	.02767

Izvor: Izrada studentice

Tablica 7: Podaci o rotaciji revizorskih društava

	Testirana vrijednost = 2					
	t	Stupnjevi slobode	Sig. (2-tailed)	Srednja razlika	95% Interval pouzdanosti razlike	
					Donja granica	Gornja granica
Rotacije revizorskih društava	-25.855	266	.000	-.71536	-.7698	-.6609

Izvor: Izrada studentice

Prema rezultatima iz prethodne tablice vrijedi da je signifikantnost iz uzorka za ovo dvosmjerno testiranje (*Sig.(2-tailed)*) 0,000 pa vrijedi da je $\alpha^* < 5\%$, tj. odbacuje se nulta hipoteza da je prosječna ocjena jednaka 2.

S obzirom da se nulta hipoteza da je prosječna ocjena jednaka 2 odbacila, može se zaključiti davećinadruštavakoristijednogrevizora, odnosnodasu rotacije revizorskih društava u obavljanju revizije u Republici Hrvatskoj rijetke. Na temelju toga, donosi se zaključak o **prihvaćanju** početno postavljene hipoteze H1 da su rotacije revizorskih društava u obavljanju revizije u Republici Hrvatskoj rijetke.

Druga istraživačka hipoteza glasi:

H2- Promjena, odnosno rotacija revizijskih društava povezana je s vrstom revizijskog mišljenja.

Revizijsko mišljenje jamči da su financijski izvještaji poduzeća u skladu s primijenjenim okvirom financijskog izvještavanja. Zbog toga je revizijsko mišljenje jako bitno za vanjske korisnike kao što su potencijalni investitori i dioničari, ali i za menadžere jer se na temelju izvješća utvrđuje njihova uspješnost. U interesu poduzeća je zato da revizijsko mišljenje bude pozitivno kako poduzeće ne bi imalo negativne posljedice. Stoga se može pretpostaviti da s namjerom da što duže zadrže svoje odnose s klijentima revizijska društva mogu biti sklona izbjegavanju davanja nepovoljne revizijske ocjene, tj. mišljenja.

Kako bi se testirala prethodno postavljena hipoteza, revizijska mišljenja su kodirana na način su pozitivna mišljenja kodirana s 1, a u slučaju rezerviranosti kodirana su s 2.

Tablica 8: Dvostruka statistička tablica za varijable rotacije revizorskih društava i revizijsko mišljenje

		Revizijsko mišljenje		
		Pozitivno	Rezerva	Ukupno
Rotacije revizorskih društava	Isti revizor	126	56	182
	Različiti revizor	51	13	64
Ukupno		177	69	246

Izvor: Izrada studentice

Tablica 9: Rezultati testiranja varijable o rotaciji revizorskih društava i revizijskog mišljenja

	Vrijednost	Stupnjevi slobode	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearsonov Hi-kvadrat	2.565[a]	1	.109
Omjer vjerojatnosti	2.681	1	.102
Broj valjanih slučajeva	246		

Izvor: Izrada studentice

Prema rezultatima iz prethodne tablice empirijska vrijednost χ^2 testa je:

$$\chi^{2*} = \sum_{i=1}^{r}\sum_{j=1}^{c}\frac{(m_{ij} - e_{ij})^2}{e_{ij}} = 2{,}565$$

Tablična vrijednost χ^2 - testa uz signifikantnost od 5% je:

$$\chi^2_{tab}\left[\alpha, df = (r-1)(c-1)\right] \Rightarrow \left[\alpha = 5\%; df = 1\right] = 3{,}84.$$

Vrijedi da je: $\chi^{2*} < \chi^2_{tab}$ što znači da se uz značajnost od 5% **ne može prihvatiti pretpostavka** da postoji statistički značajna razlika između učestalosti rotacije s obzirom na revizijsko mišljenje. Dakle, ne postoji statistički značajna razlika.

Prema prethodnoj tablici može se vidjeti da je empirijska signifikantnost $\alpha^* = 0{,}109 = 10{,}9\%$ → $\alpha^* > 5\%$ pa se donosi jednak zaključak da ne postoje statistički značajne razlike između promatranih varijabli.

Na temelju prethodnog testiranja donosi se zaključak o **odbacivanju hipoteze** da je promjena, odnosno rotacija revizijskih društava povezana s vrstom revizijskog mišljenja.

Treća istraživačka hipoteza glasi:

H3- Ne postoji veza između financijskog rezultata poduzeća i rotacije revizijskog društva.

Financijski rezultat je razlika između ostvarenih prihoda i rashoda poslovanja. Akoje iznos prihoda veći od iznosa rashoda poduzeće posluje s dobiti Neovisno o tome je li poduzeće ostvarilo pozitivan ili negativan financijski rezultat mora se provesti revizija, a financijski rezultat ne bi trebao utjecati na rotaciju revizora.

S obzirom da se radi o utvrđivanju korelacije između nominalne i kontinuirane varijable koristi se Point-biserijalni koeficijent korelacije.

Tablica 10: Korelacija rotacije revizorskih društava i financijskih rezultata

		Rotacije revizorskih društava	Financijski rezultat poduzeća
Rotacije revizorskih društava	Pearsonova korelacija	1	-.024
	Sig. (2-tailed)		.700
	Broj	267	267
Financijski rezultat poduzeća	Pearsonova korelacija	-.024	1
	Sig. (2-tailed)	.700	
	Broj	267	267

Izvor: Izrada studentice

Kao što se može vidjeti iz prethodne tablice, koeficijent korelacije.između rotacije revizorskih društava i financijskog rezultata poduzeća upućuje kako je korelacija odnosno povezanost slaba i negativna, a s obzirom na signifikantnost može se zaključiti da veza između promatranih varijabli nijestatističkiznačajna (signifikantnost je veća od 5%).
Dakle, donosi se zaključak o **prihvaćanju** početno postavljene hipoteze da ne postoji veza između financijskog rezultata poduzeća i rotacije revizijskog društva.

Četvrta istraživačka hipoteza glasi:

H4- Postoji razlika između učestalosti rotacije s obzirom na vrstu revizorskog društva („Velika četvorka“ vs ostala revizorska društva).

Velika četvorka predstavlja četri najveća revizijska društva na svijetu, a to su: Deloitte, KPMG, PWC i Ernst &Young. Velika četvorka obavlja širok raspon usluga (revizija, porezi, financijsko savjetovanje, konzalting), a njihovi zaposlenici su na glasu su kao jedni od najvećih stručnjaka u tim područjima. Poduzeća koja koriste usluge Velike četvorke u većini slučajeva zadovoljna su kvalitetom i opsegom njihovih usluga pa rijeđe provode rotacije.

Tablica 11: Dvostruka statistička tablica za varijable rotacije revizorskih društava i vrsta revizorskog društva

Count

		Vrsta revizorskog društva		
		Velika četvorka	Ostala revizorska društva	Ukupno
Rotacije revizorskih društava	Isti revizor	53	138	191
	Različiti revizori	16	60	76
Ukupno		69	198	267

Izvor: Izrada studentice

Tablica 12: Rezultati testiranja varijable o rotaciji revizorskih društava i vrsti revizorskog društva

	Vrijednost	Stupnjevi slobode	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearsonov Hi-kvadrat	1.272[a]	1	.259
Omjer vjerojatnosti	1.308	1	.253
Broj valjanih slučajeva	267		

Izvor: Izrada studentice

Prema rezultatima iz prethodne tablice empirijska vrijednost χ^2 testa je:

$$\chi^{2*} = \sum_{i=1}^{r}\sum_{j=1}^{c}\frac{(m_{ij} - e_{ij})^2}{e_{ij}} = 1{,}272$$

Tablična vrijednost χ^2 - testa uz signifikantnost od 5% je:

$$\chi^2_{tab}\left[\alpha, df = (r-1)(c-1)\right] \Rightarrow \left[\alpha = 5\%; df = 1\right] = 3{,}84.$$

Vrijedi da je: $\chi^{2*} < \chi^2_{tab}$ što znači da se uz značajnost od 5% **ne može prihvatiti pretpostavka** da postoji statistički značajna razlika između učestalosti rotacije s obzirom na vrstu revizorskog društva („Velika četvorka“ vs ostala revizorska društva). Dakle, ne postoji statistički značajna razlika.

Prema prethodnoj tablici može se vidjeti da je empirijska signifikantnost $\alpha^* = 0{,}259 = 25{,}9\%$ → $\alpha^* > 5\%$ pa se donosi jednak zaključak da ne postoje statistički značajne razlike između promatranih varijabli.

Na temelju prethodnog testiranja donosi se zaključak o **odbacivanju hipoteze** da postoji statistički značajna razlika između učestalosti rotacije s obzirom na vrstu revizorskog društva („Velika četvorka“ vs ostala revizorska društva).

4.3. Analiza i usporedba rezultata istraživanja s rezultatima prethodnih istraživanja

Na temelju istraživanja dokazano je da su rotacije revizorskih društava u Republici Hrvatskoj rijetke. U većini slučajeva stvaraju se dobri odnosi između revizora i uprave pa poduzeća ne mijenjaju često revizore. Na revizijskom tržištu Republike Hrvatke kao i u ostatku Europske unije na tržištu dominira Velika četvorka. Društva koja koriste usluge Velike četvorke već su upoznata s kvalitetom i rasponom usluga koje oni nude. Revizori zaposleni u društvima Velike četvorke su visoko specijalizirani i obrazovani pa je sukladno tome i kvaliteta revizije na visokoj razini, a poduzeća i investitori su zadovoljni kvalitetom revizije. Razvojem prijateljskih odnosa između poduzeća i revizora mogla bi se smanjiti kvaliteta obavljene revizije što su pokazala istraživanja koja su provedena u drugim državama. Također, istraživanja koja su prije provedena pokazala su da je obvezna rotacija revizorskih društava rijetka i zbog velikih troškova koje izaziva novo zapošljavanje revizora i njegovo upoznavanje s poduzećem. Visoki troškovi rotacije su vjerojatno jedan od razloga rijetkih rotacija i u Republici Hrvatskoj.

Istraživanjem je također utvrđeno kako ne postoji povezanost između mišljenja koje je revizor dao za financijske izvještaje i rotacije revizora. Slični rezultati su postojali i u istraživanjima koja su provedena u manje razvijenim zemljama. Razlog takvih rezultata je činjenica da su revizijska tržišta u manje razvijenim zemljama manje konkurentna. U manje razvijenim zemljama postoji i manja ponuda revizijskih usluga od strane revizijskih društava. Budući da u Republici Hrvatskoj davanje mišljenja različitog od pozitivnoga nije razlog rotacije revizorskih društava to ukazuje i na veću neovisnost revizora što jača povjerenje javnosti u revizorsko mišljenje.

Povezanost između financijskih rezultatat poduzeća i rotacije revizorskog društva ne postoji jer društva od javnog interesa su obveznici revizije bez obzira jesu li ostvarili pozitivni ili negativni financijski rezultat, a brojni drugi čimbenici utječu na rotaciju.

Na temelju uzorka poduzeća sa Zagrebačke burze može se zaključiti da ne postoji značajna razlika između rotacije revizorskih društava kada reviziju obavljaju manja revizorska društva ili društva članovi Velike četvorke. Kao što je već navedeno brojna istraživanja su dokazala da se dužim revizijskim angažmanom razvija i veća povezanost između menadžmenta poduzeća i revizora pa bez obzira na revizijsko društvo koje obavlja reviziju razvojem odnosa javlja se manja potreba za rotacijom.

5. ZAKLJUČAK

Na temelju informacija iz financijskih izvještaja korisnici donose svoje odluke. Za korisnike je jako bitno da su financijski izvještaji objektivni i da realno prikazuju sliku poduzeća i njegova poslovanja. Budući da poduzeća mogu prikriti ili izmjeniti neke bitne informacije revizor mora utvrditi jesu li prezentirane informacije u skladu s primjenjenim okvirom financijskog izvješavanja.

Kada revizor duže vrijeme obavlja reviziju istog poduzeća između njega i uprave mogu se razviti prijateljski odnosi. Bliski odnosi mogu negativno utjecati na neovisnost revizora pa njegovo mišljenje može postati pristrano i na taj način se smanjuje kvaliteta revizije i povjerenje korisnika. Razvijanje bliskih odnosa može se spriječiti uvođenjem obvezne rotacije revizora tj. potpisnika revizorskog mišljenja ili revizorskog društva. Obvezna rotacija donosi sa sobom mnoge prednosti kao što je jačanje neovisnosti, ali i brojne nedostatke. Zbog velikog broja nedostataka velik broj zemalja još uvijek razmatra mogućnost uvođenja obvezne rotacije. Potrebno je utvrditi je li bolje uvesti obveznu rotaciju revizora čiji je učinak manji, ali su i manji troškovi ili je bolje uvesti obveznu rotaciju revizorskog društva koja će više utjecati na neovisnost i ravnotežu revizijskog tržišta, ali će i troškovi provođenja biti viši. Nakon što se utvrdi hoće li se uvesti obvezna rotacija potrebno je utvrditi i razdoblje nakon kojega će se rotacija provesti. Regulatorne institucije moraju dobro promotriti sve prednosti i nedostatke kako bi pronašle optimalno rješenje na nacionalnoj razini.

U Republici Hrvatskoj zakonom je propisana obvezna rotacija glavnog revizora-potpisnika revizijskog izvješća nakon sedam godina u društvima od javnog interesa što je rezultat usklađivanja regulative Hrvatske s regulativom Europske unije. Kako se na razini Europske unije još uvijek razmatra mogućnost uvođenja uvođenja obvezne rotacije revizorskih društava tako i u Hrvatskoj ona još nije zakonski određena. Uvođenje obvezne rotacije revizorskih društava dovelo bi do dodatnih troškova za hrvatska poduzeća što bi moglo negativno utjecati na njihovo poslovanje.

Na temelju provedenog istraživanja možemo zaključiti kako je revizijsko tržište u Republici Hrvatskoj razvijeno, ali još postoji mogućnost napredovanja jer nije na razini ostalih razvijenih zemalja. Kao i u ostalim zemljama Europske unije i na hrvatskom tržištu Velika četvorka ima prednost u odnosu na ostala manja revizijska društva. Društva Velike četvorke

žele održati svoj ugled na tržištu i zato ulažu dodatne napore u obavljanju revizijskih usluga i poštivanju propisa.

U Republici Hrvatskoj ne postoji razlika između rotacije revizora kad reviziju obavljaju društva Velike četvorke ili ostala manja revizijska društva ili rotacija uzrokovana mišljenjem različitim od pozitivnoga što ukazuje da revizijsko tržište u Hrvatskoj još uvijek ima karakteristike tržišta manje razvijenih zemalja. Regulativa u Rebublici Hrvatskoj se kontinuirano razvija kako bi se razvila revizijska tržišta i zaštitilo korisnike financijskih izvještaja od potencijalnih prijevarni radnji revizora. Budući da je Hrvatska postala članicom Europske unije morala je svoje zakone i propise uskladiti s Osmom direktivom i ostalim propisima što je unaprijedilo razvoj revizijske profesije.

Problematika obvezne rotacije aktualna je dugi niz godina i mnogi su autori pokušali pronaći optimalno rješenje. Optimalno rješenje je najbolje pronaći na nacionalnoj razini jer se revizijska tržišta razlikuju i u nekim zemljama bi troškovi uvođenja obvezne rotacije premašivali koristi koje ona donosi dok je za druge države bolje uvođenje obvezne rotacije.

LITERATURA

1. A Guide To The Sarbanes-Oxley Act (2002.), [Internet], dostupno na: http://www.soxlaw.com/ (25.06.2016.)
2. Aleksić, M.(2012.): Revizija i kontrola, Paneuropski Apeiron univerzitet, Banja Luka, [Internet], dostupno na: http://www.apeiron-uni.eu/lycboardclient/Default.aspx?DepartmentID=9&NewsID=14657 (10.06.2016.)
3. Bahram, S. (2009): Revizija, MATE d.o.o., Zagreb.
4. Bartulović, M. "Regulatorni okvir financijskog izvještavanja." Split: Sveučilišni odjel za stručne studije, [Internet], dostupno na : https://moodle.oss.unist.hr/mod/resource/view.php?id=20378 (06.06.2016.)
5. Bašić, T.(2014.): Svijetom drmaju Velika trojka i Velika četvorka, [Internet], dostupno na: http://lider.media/aktualno/tvrtke-i-trzista/poslovna-scena/n-svijetom-drmaju-velika-trojka-i-velika-cetvorka/?display=mobile (20.05.2016.)
6. Bonić, L., Đorđević, M. (2013): Kontrola kvaliteta i javni nadzor eksterne revizije, Ekonomske te ekonomske teme, *51*(2), str. 335.-353., raspoloživo na: http://e-факултет.срб/Ekonomske-teme/et2013-2.pdf#page=107(05.07.2016.)
7. Direktiva 2014/56/EU europskog parlamenta i vijeća od 16. travnja 2014. o izmjeni Direktive 2006/43/EZ o zakonskim revizijama godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja (2014.), Službeni list Europske unije.
8. Dobrašin, M. (2007): Korporativni kriminal, [Internet], raspoloživo na: http://www.poslovni.hr/after5/korporativni-kriminal-41054 (28.4.2016.)
9. Duić, T. (2014): Uloga Sarbanes-Oxly zakona u zaštiti investitora, Ekonomski fakultet u Osijeku, [Internet], raspoloživo na: http://www.vcz.hr/userfiles/Aida%20Ibrahimovi%C4%87%20-%20Diplomski%20rad.pdf (28.4.2016.)
10. European commission (2010): Audit policy: Lesson from the Crisis, Green paper, [Internet], raspoloživo na: http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/green_paper_audit_en.pdf (28.4.2016.)
11. Europska komisija; dostupno na: http://ec.europa.eu/atwork/index_hr.htm (15.06.2016.)

12. Ewelt-Knauer, C., Gold, A., Pott, C. (2012): What do we know about mandatory audit firm rotation; Institute of Chartered Accountants in Scotland (ICAS), Edinburgh, dostupno na: icas. org. uk/MAFR. pdf (29.06.2016.)
13. Hrvatska revizorska komora (2010): Kodeks profesionalene etike računovođa, [Internet], rasploživo na: http://www.revizorska-komora.hr/index.php/kodeks-standardi-smjernice/kodeks-profesionalne-etike-revizora.html (24.4.2016.)
14. Hrvatska revizorska komora:[Internet], dostupno na: http://www.revizorska-komora.hr/index.php/o-nama.html (12.06.2016.)
15. International Federation of Accountants (2013.): Vodič za kontrolu kvalitete za mala i srednja revizorska društva, raspoloživo na: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/VOLUME%203%20KONACNO%20(2).pdf (06.07.2016.)
16. Jurković, R. (2006):Većina pogrešaka u reviziji rezultat su pogreške u odlučivanju, [Internet], raspoloživo na: http://liderpress.hr/arhiva/1400/ (26.4.2016.)
17. Kovačević, R. (1993): Revizija u tržišnom gospodarstvu, Informator, Zagreb.
18. Lajoš, Ž., Sever Mališ, S., (2014): Specifičnosti zakonske revizije subjekata od javnog interesa; Zbornik radova – Sedamnaesti međunarodni simpozij „U susret promjenama“, Neum, Udruženje – Udruga računovođa i revizora Federacije BIH Sarajevo.
19. Mijić, K., Jakšić, D., Vuković, B. (2015). Concentration of the Audit Market: Evidence from Serbia/Koncentracija Tržišta Revizijskih Usluga U Republici Srbiji. Economic Themes,52(1), str. 115.-126., raspoloživo na: http://www.degruyter.com/downloadpdf/j/ethemes.2015.52.issue-1/ethemes-2014-0008/ethemes-2014-0008.xml (20.06.2016.)
20. Miočević, A. (2015): Neovisnost revizora, [Internet], raspoloživo na: http://iaudit.hr/neovisnost-revizora/ (05.05. 2016.)
21. Obvezna rotacija ovlaštenih revizora i revizorskih društava i prijelazne odredbe (2014), [Internet], raspoloživo na : http://www.javni-nadzor-revizije.hr/2014_Obvezna_rotacija_ovlastenih_revizora_i_revizorskih_drustava_i_prijelazne%20odredbe.pdf (30.4.2016.)
22. Popović, Ž., Vitezić, N. (2009): Revizija i analiza – Instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka, Sveučilište u Rijeci, Zagreb
23. Radomirović, J., Prokopović, K. (2012.): Direktive Europske unije, Međunarodna naučna konferencija, Srbija, str. 576, dostupno na:

http://www.meste.org/konf/Arhiva/Man_2012/pdf/RADOVI/Radomirovic.pdf (15.06.2016.)

24. Raiborn, C., Schorg, C. A., Massoud, M. (2006). Should auditor rotation be mandatory?. Journal of Corporate Accounting and Finance, 17(4), str. 37.-49.
25. Salleh, K., Jasmani, H. (2014.): Audit rotation and audit report: empirical evidence from Malaysian PLCs over the period of ten years. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 145, str. 40-50.
26. Sarbanes-Oxley zakon (2002.) , SAD: 107th Congress, dostupno na: https://www.sec.gov/about/laws/soa2002.pdf (28.06.2016.)
27. Sever Mališ, S., Brozović, M. (2015): Audit market concentration: Evidence from Croatia; Ekonomski Vjesnik/Econviews: Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues, 28(2), str. 339.-356., raspoloživo na: http://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ekonomski-vjesnik/article/view/3690/2242 (21.06.2016.)
28. Sever, M.S., Tušek, B., Žager, L. (2012): Revizija, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb.
29. Tušek, B., Žager, L. (2008): Revizija, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb.
30. Velte, P., Stiglbauer, M. (2012): Impact of auditor and audit firm rotation on accounting and audit quality. A critical analysis of the EC regulation draft; Journal of Governance and Regulation, 1., str. 7.-13.
31. Vujević, I. (2004): Revizija, Ekonomski fakultet Split, Split.
32. Vukšić, Z. (2013.): Utjecaj Sarbanes-Oxley zakona na računovodstveno i porezno zakonodavstvo, Porezni vjesnik 9/2013
33. Narodne novine (2012): Zakon o reviziji. Zagreb: Narodne novine d.d., 146/05, 139/08 i 144/12.
34. Zelenika, R. (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Sveučilište u Rijeci, Rijeka

SAŽETAK

Rotacija revizora i revizorskih društava bitna je kako bi se unaprijedila neovisnost revizora. U ovom radu istražili smo prednosti i nedostatke uvođenja obvezne rotacije i proučili već provedena istraživanja koja su se bavila problematikom rotacije revizora. Istražili smo i na koje načine je revizijska profesija regulirana u Hrvatskoj i drugim državama članicama Europske unije. Na temelju provedenog istraživanja zaključili smo da su rotacije revizorskih društava u Republici Hrvatskoj još uvijek rijetke što dovodi do izgradnje bližih odnosa između revizora i menadžmenta i može negativno utjecati na neovisnost revizora. Nije utvrđena korelacija između revizorskog mišljenja i rotacije revizorskog društva, odnosno utvrđeno je da mišljenje različito od pozitivnoga nije razlog rotacije revizorskih društava. Na revizijskom tržištu Republike Hrvatske ne postoji razlika u rotaciji revizorskih društava kada rotaciju obavljaju društva Velike četvorke ili ostala manja revizorska društva. Iako je posljednjih godina došlo do dinamičnog razvoja revizijske profesije i revizijskih tržišta u Hrvatskoj ipak postoje brojni nedostatci koje je potrebno popraviti.

Ključne riječi: *revizor, revizorska društva, rotacija.*

SUMMARY

Rotation of auditors and audit firms is important to enchance the independence of auditors. In this study we investigate advantages and disadvantages of introducing the mandatory rotation and studied already conducted research that deal with the issue of rotation of auditors. We researched in which ways the auditing profession is regulated in Croatia and other European Union member states. Based on the research we have concluded that the rotation of audit firms in Croatia still rare which leads to building closer relations between the auditor and management and may adversely affect the independence of the auditor. There was no correlation between the audit opinion and the rotation of the audit firm, and it was found that an opinion different from the positive is not a cause rotation of audit firms. On the audit Croatian market there is no difference in the rotation when the rotation of audit firms performing companies Big Four or the other smaller audit firms. Although in recent years there has been a dynamic development of the audit profession and the audit market in the country though there are numerous disadvantages that need to be repaired.

Key words: *auditor, audit companies, rotation.*